

Özel Eğitim Ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Çalışan Öğretmenlerin Mesleki Beceri Yeterliklerine Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi

Recep
KAHRAMANOĞLU
1

Gaziantep University
Turkey

Tayyar
TUTSOY²

Gaziantep
University
Turkey

Makale geliş tarihi: 10.12.2019

Makale kabul tarihi: 10.12.2019

Özet: Araştırmada, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışan öğretmenlerin mesleki beceri yeterliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma nitel araştırma desenlerinden olgu bilim deseni ile desenlenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Gaziantep il merkezindeki özel eğitim rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan 24 özel eğitim öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırma öğretmen görüşlerini ortaya koymak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Araştırma sonucuna göre özel eğitim öğretmenleri, öğretim programına uygun eğitim planı hazırlama ve öğrenme ortamı oluşturmada, çocuğun ihtiyacı, bireysel özellikleri, engel durumu, gelişimi, çevresel şartlar, ailenin maddi durumu, sosyo-kültürel özellikleri, çocuğun dil seviyesi, etkili iletişime uygun eğitim ortamında, milli ve manevi değerleri dikkate aldıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler, öğretme ve öğrenme sürecini yönetmede, özel eğitim için gerekli olan becerileri sergilemede empati kurma, tüm duyulara hitap etme, sabırla tekrar etme, zamanı etkin kullanma, farklı yöntem ve teknikler kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler, dersleri öğrencilerin günlük yaşamlarıyla ilişkilendirme, özel gereksinimi olan öğrencileri ve çevresel özellikleri dikkate alma, öğrenciye yönelik ders etkinlikleri hazırlama, eğitim öğretim faaliyetlerinde iş birliği yaptıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler, sınıfta istenmeyen davranış ve durumlarla baş etme, ölçme ve değerlendirmede süreç ve sonuç odaklı yöntemler kullanma, ölçme ve değerlendirmeyi objektif ve adil olarak yaptıklarını belirtmişlerdir.

Anahtar kelimeler: Özel eğitim, öğretmen yeterliği, mesleki beceri yeterlikleri.

Bu makaleye atıf yapmak için: Kahramanoğlu, R. ve Tutsoy, T. (2019). Özel Eğitim Ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Çalışan Öğretmenlerin Mesleki Beceri Yeterliklerine Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi, *Anadolu Türk Eğitim Dergisi*, 1(1)

¹ Sorumlu Yazar-Dr. Öğretim Üyesi Recep Kahramanoğlu, Gaziantep Üniversitesi, Nizip Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Turkiyerecepkahramanoglu@gmail.com

² Sorumlu Yazar-Tayyar Tutsoy, Gaziantep Üniversitesi, Nizip Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Türkiye, tayyartutsoy@gmail.com

Examination Of The Opinions Of Teachers Working In Special Education And Rehabilitation Centers On Professional Skills Competences

Recep
KAHRAMANOĞLU

3

Gaziantep University
Turkey

Tayyar
TUTSOY

Gaziantep
University
Turkey

Received Date: 10.12.2019

Accepted Date: 10.12.2019

Abstract: In this research, it is aimed to examine the professional skills competence of teachers working in special education and rehabilitation centers. The research was designed with phenomenological design, one of the qualitative research designs. The study group of the research consists of 24 special education teachers working in special education rehabilitation centers in Gaziantep city center in 2018-2019 academic year. Semi-structured interview form was used to reveal the views of teachers.

According to the results of the research, special education teachers, preparing an education plan suitable for the curriculum and creating a learning environment, the child's needs, individual characteristics, disability status, development, environmental conditions, financial situation of the family, socio-cultural characteristics, the language level of the child, effective communication environment stated that they take national and spiritual values into consideration. The teachers stated that they used empathy, addressing all the senses, repeating patiently, using time effectively, and using different methods and techniques in managing the teaching and learning process and demonstrating the skills required for special education. The teachers stated that they relate the lessons to the daily life of the students, taking into consideration the students with special needs and environmental characteristics, preparing lesson activities for the students and cooperating in the educational activities. Teachers stated that they use objective and fair methods to cope with unwanted behaviors and situations in the classroom, use process and result oriented methods in measurement and evaluation.

Keywords: Special education, teacher competence, professional skills competences.

To cite this article: Kahramanoğlu, R. ve Tutsoy, T. (2019). Examination Of The Opinions Of Teachers Working In Special Education And Rehabilitation Centers On Professional Skills Competences, *Anatolian Turk Education Journal*, 1(1)

³ Corresponding Author: Asst.Prof.Dr. Recep Kahramanoğlu, Gaziantep University, Nizip Faculty of Education, Department of Educational Sciences, recepkahramanoglu@gmail.com

Giriş

İnsanları hayata hazırlayan meslek olan öğretmenlik mesleğini icra edecek öğretmenlerin sahip olması gereken beceri-yeterliklerin önemli olduğu açık bir gerçektir. Özel eğitime ihtiyacı olan öğrencileri yetiştirecek öğretmenlerin de bu öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını bilen ve onların durumlarına göre bireysel eğitim programı hazırlayıp uygulayabilecek beceri ve yeterliklere sahip olması gerekir. Ayrıca insanların dünyaya geldiği andan itibaren hayatını sürdürmek için yaptığı her şeyin temelini oluşturan bilgi, beceri ve tutumlar sonradan öğrenilmiştir. Bu sebeple öğrenme süreci insanlık tarihi ile birlikte başlamıştır. Eğitim sisteminin odağında olan öğretmenin üstlendiği kilit rol de mesleği kutsallaştırmış ve toplumda öğretmenlik mesleğine karşı olumlu bir bakış açısı getirmesini sağlamıştır (Keskin, 2013, s.319). Çok hızlı bir biçimde her alanda sürekli değişimlerin yaşandığı çağımızda toplumun tüm kesimlerinde olduğu gibi öğretmenlik mesleğini icra edenlerin de kendilerini sürekli yenileyebilmesi, güncelleyebilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan öğretmenlerin kendilerini yeterli görmedikleri alanlarda dijital alandaki kaynaklardan da yararlanarak geliştirmesi, çağdaşlarından ve yeni yetişen meslektaşlarından geri kalmadan mesleğini etkili biçimde uygulayabilmesi için gerekli hale gelmiştir (Seferoğlu, 2004, s.44). Her alanda olduğu gibi eğitim alanında da bu teknolojinin kullanılması kaçınılmazdır. Eğitim sisteminin her basamağında vazgeçilmez hale gelen teknolojileri kullanma yeterliğine sahip öğretmenlerin hizmet öncesi ve göreve başladıktan sonra da değişime ayak uydurma zorunluluğundan hizmet içi eğitim olarak yetiştirilmesi sistemin geliştirilmesi açısından zorunlu hale gelmiştir. Eski ezberci anlayış yerini, kendisi öğrenen, yaratıcı fikirlere sahip, sorgulayan, eleştirel düşünebilen, yeniliklere uyum sağlayabilen bireyler yetiştiren toplumlar çağa ayak uydurabilen yetiştirmeyi hedefleyen anlayışa bırakmıştır. Bu bakımdan 21.yüzyılda sahip olunması gereken bu yeterlik ve becerilere sahip bireyleri yetiştirilmesi de bir zorunluluk olmuştur (Gürültü, Aslan ve Alcı, 2019:1).

Öğretmenlik mesleği, dünyada her yeniliği ve gelişmeyi sağlayan insanoğlunu yetiştirme misyonu nedeniyle dinamik bir yapıya sahiptir. Toplumun her alanındaki ilişkilerinde ve yaşam şekillerinde meydana gelen değişimler insanların öğrenme alanlarını ve biçimlerini de şekillendirmektedir. Bu nedenle öğretmenlik yeterliklerinin de bu ihtiyaçları karşılayacak yapıda olması ve öğretmenlerin çağa ayak uyduran değil çağın ötesini şekillendirecek bireyler yetiştirmesi beklenmektedir. Ancak ülkemizde öğretmen yeterlikleri yeterli bir düzeyde olmadığı için bireylerin yaşamlarında ihtiyaç duyduğu nitelikli eğitim alma imkanı verilmemektedir. Ancak ülkemizde yapılan çalışmaların henüz bir başlangıç safhası olarak değerlendirilebileceği, geliştirilmeye açık olduğu, başlangıç olması bakımından

da önemli olduğu görülmektedir (Buldu, 2014, s.121). Dubey, Singh ve Prasad, D (2016, s.7), öğretmenlerin ve öğrencilerin, özel eğitim ihtiyacı olan çocukların temel eğitim sisteminin bir parçası haline getirme tutumlarını biraz değiştirmeleri zamanı geldiğini belirtmektedir. Zihinsel engelli ve ciddi davranış bozukluğu ile birlikte ortaya çıkan iletişim, duyuşal ve fiziksel engelli öğrenciler üzerinde daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır (Diane, 2014).

Özel eğitime muhtaç olan bireylerin özellikleri bazı açılardan birbirlerine benzemekle birlikte genelde çok farklı, verilecek eğitimin türü, içeriği ve yöntemi açısından da değişikliği zorunlu kılacak niteliktedir. Normal bireylerde dahi bireysel farklılıklara dayalı olarak yapılması planlanan eğitim süreçleri, özel eğitim alanının da daha belirgin bir şekilde bireylerin özelliklerini dikkate almak zorundadır. Özel eğitim, özel eğitime muhtaç bireylerin mevcut potansiyellerini en iyi şekilde kullanarak topluma uyum sağlayıp kendi yaşamlarını bağımsız bir şekilde sürdürebilmelerine yardım etmeyi amaçlamaktadır (Koçyiğit, 2018, s.4). Bu açıdan incelendiğinde, özel eğitim genel eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır. Bugün genel eğitimde izlenen pek çok yaklaşım ve yöntemin temelinde özel eğitim alanında yapılan bilimsel çalışmalar ve uygulamalar yer almaktadır (Eripek, 1998, s.5). Ulusal alan yazın özel eğitim alanında hizmet vermekte olan öğretmenlerin ihtiyaçlarının belirlenmesi için daha önceden yapılan çalışmaların sınırlı sayıda gerçekleştiğini ortaya koymaktadır (Karasu vd. 2014, s.44).

Eğitimle ilgili her türlü değişim, bizzat eğitimi uygulayan öğretmenler eliyle yeniden şekillenerek bir anlam kazanmaktadır. Bundan dolayı da eğitimin niteliğine en önemli etkiyi doğrudan öğretmenler yapmaktadır. Eğitim alanında yapılacak her türlü değişimin başarıya ulaşması da ancak nitelikli öğretmenlere sahip olmaya bağlıdır. Bu yaklaşım nedeniyle birçok ülke, öğretmen niteliklerini belirleyerek ve artırarak uzun vadeli hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadır (MEB, 2017, s.2).

İlgili literatür incelendiğinde özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin mesleki yeterlilik konusunda yapılan çalışmalar mevcuttur (Cora, 1997; O'Gorman & Drudy, 2011; Öğülmüş, 2014; Kaya, 2013; Koçak, 2018; Majako, 2019). Ancak özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışan öğretmenlerin mesleki beceri yeterlilikleri konusunda yapılmış çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu araştırma ise, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde özel eğitim öğretmenleri olarak çalışan öğretmenlerin MEB tarafından belirlenen öğretmenlik mesleği genel yeterliklerinin mesleki beceri boyutunda yer alan yeterliklere yönelik düşüncelerini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Bu genel amaca yönelik şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğretmenlerin öğretimi planlamaya ilişkin görüşleri nelerdir?

2. Öğretmenlerin öğrenme ortamları oluşturmaya ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Öğretmenlerin öğretme ve öğrenme sürecini yönetmeye ilişkin görüşleri nelerdir?
4. Öğretmenlerin ölçme ve değerlendirmeye ilişkin görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırma modeli

Araştırma nitel araştırma desenlerinden olgu bilim (fenomenoloji) desenine göre desenlenmiştir. Olgu bilim araştırmalarında veri kaynakları araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışa vurabilecek veya yansıtabilecek bireyler ya da gruplardır. Bize tümüyle yabancı olmayan, aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgu bilim uygun bir araştırma zeminini oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu araştırma ise olgu olarak incelenen kavram mesleki beceridir.

Çalışma grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Gaziantep ili Şahinbey ve Şehitkâmil merkez ilçelerinde özel eğitim rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan özel eğitim öğretmenleri oluşturmaktadır. Çalışma grubu araştırmaya katılmayı kabul eden 24 öğretmenden oluşmuştur. Çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Örneklemin maksimum çeşitliliği sağlaması için Gaziantep il merkezinin farklı bölgelerinde yer alan özel eğitim rehabilitasyon merkezleri arasından seçilmiştir. Çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin demografik özellikleri tablo 1 ve 2'de verilmiştir.

Tablo 1.

Çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin demografik özellikleri

Özellik		F	%
Cinsiyet	Erkek	9	37,50
	Kadın	15	62,50
Yaş Grubu	21-30 Yaş	15	62,50
	31-40 Yaş	4	16,70
	41-50 Yaş	4	16,70
	51 Yaş ve Üstü	1	4,30
Mezun Olduğu Alan	Sınıf Öğretmenliği	6	25,00
	Okul Öncesi Öğretmenliği	6	25,00
	Özel Eğitim Öğretmenliği	6	25,00
	İşitme Engelliler Öğretmenliği	6	25,00
Hizmet Süresi	1-5 Yıl	17	70,80
	6-10 Yıl	4	16,70

11-15 Yıl	2	8,30
16 Yıl ve Üstü	1	4,20
Toplam	24	100,0

Araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğunun kadın ve 21-30 yaş arası öğretmenler oluşturmaktadır. Ayrıca öğretmenlerin kıdemlerin düşük ve farklı lisans bölümlerinden mezun olduğu görülmektedir.

Veri toplama aracı ve süreci

Öğretmenler için hazırlanan görüşme formunda Milli Eğitim Bakanlığınca belirlenen öğretmen mesleki yeterliklerinin mesleki beceri boyutunda yer alan dört başlık araştırmanın da 4 temasını oluşturmuş, bu becerilerin yeterlik göstergeleri de alt tema olarak ele alınmıştır. Öğretmenlere uygulanan ölçme aracı, öğretmenlerin kendilerini ne düzeyde algıladıklarını belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Bu bağlamda görüşme formunda yer alan soruların temelini, mesleki beceri yeterlik alanı kapsamında belirlenen yeterlik göstergeleri oluşturmaktadır.

Araştırma verilerinin toplanması için yapılan görüşmeler, 2019 yılının Ocak-Şubat aylarında bizzat araştırmacı tarafından yapılmıştır. Soruları cevaplamaları için öğretmenlere herhangi bir zaman kısıtlaması verilmemiştir. Yarı-yapılandırılmış görüşmelerin süresi, her bir katılımcı ile ortalama 30-40 dakika arasında değişmiştir. Yapılan görüşmelerde, görüşme kayıtlarının gizliliğine ilişkin katılımcılara açıklamalar yapılmış, sonrasında görüşlerini yazmaları istenmiş ve sağlanmıştır.

Verilerin analizi

Görüşme yoluyla elde edilen veriler yorumlama ve çıkarımlarda bulunma yolları ile derinlemesine analiz yapılmaya çalışılmıştır. Böylelikle verilerden hareketle öğretimi planlama, öğrenme ortamı oluşturma, öğrenme ve öğretme sürecini yönetme, ölçme-değerlendirme olmak üzere 4 tema belirlenmiştir. Benzer temalar yönelik vurgu yapan öğretmenlerin düşünceleri ortak payda da alınmıştır.

Görüşmelere katılan her öğretmene mezun olduğu alanının ilk harfine göre kodlar verilmiş; Sınıf Öğretmenliği (S1), Okul Öncesi Öğretmenliği (O1), Özel Eğitim Öğretmenliği (Ö1) ve İşitme Engelliler Öğretmenliği (İ1) biçiminde kodlanmıştır.

Kendisi de araştırmanın çalışma grubunda yer alan öğretmenlerle aynı işi yapmakta olan ve onlarla meslektaş olan araştırmacı, araştırmanın veri toplama işlemi sırasında katılımcılarla rahat bir biçimde iletişim kurmuştur. Araştırma verilerinin toplanması için çalışma grubundaki öğretmenlerin görev yaptıkları okullara gidilmiştir. Araştırmada elde edilen verilere yazılı halde ulaşılmış ve bilgisayara aktarılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde; öğretmenlerin araştırma problemlerine ilişkin görüşlerinin analizi sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır.

Öğretimi planlamaya yönelik bulgular

Öğretmenler, öğretim programına uygun eğitim planı hazırlarken öğrencinin var olduğu ve ihtiyaç duyduğu öğrenime göre, çocuğun yaşı, gelişim durumuna uygun, çevresel şartlar ve bireysel özelliklerini göz önünde bulunduracak şekilde, ortamdaki ses düzeyine dikkat edilerek, çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarına uygun oyun ve etkinlikler seçilerek, çocuğun dil seviyesine uygun dil kullanılarak, öğrencilerin engel durumlarına göre hangi kazanımlar gerekli ya da öğrencilerin birey bazında hangi tür kazanımlara ihtiyacı var hepsini göz önünde bulundurularak, öğretim programına uygun, programda belirlenen hedefleri gerçekleştirmek için öğrenci seviyesine göre süre ayırarak, öğrencinin durum ve düzeyine göre, önerilen kazanımlardan kolaydan zora doğru olacak şekilde, konuların işlenişinde kullanılacak öğrenme öğretme yaklaşımları araç-gereçleri göz önünde bulundurularak, planı öğretim programına uygun hale getirerek, kazanımları öğrencinin seviyesine göre haftalara ayırarak öğrenci seviyesine göre verilen kazanımları derslerde uyguladıklarını belirtmişlerdir (Ö1, Ö3, Ö4, Ö5, İ1, İ4, S4, S5 ve S6).

Öğretmenler, öğrenci için BEP hazırlanırken öğrencinin öncelikle performansına bakıldığını, yapabilecekleri ve yapamayacakları konular tespit edildiğini, RAM'ın verdiği kazanımlar doğrultusunda ve gelişim düzeyine göre öğretim programındaki kazanım sırasına göre (kolaydan zora doğru) öğrencinin ihtiyacına yönelik kazanımlar seçildiğini ve öğretim programı rehberliğinde hazırlanan BEP öğrenciye uygulandığını, öğrencinin ilk değerlendirmesini alıp eksiklerinin tespit edildiğini, zihin- işitme durumuna göre çalışma planı belirlendiğini, çocuğun düzeyi ayrıntılı olarak değerlendirildikten sonra hedefler konulduğunu, çocuğun değerlendirmesi yapıldıktan sonra plan hazırlandığını belirtmişlerdir (Ö2, İ3, İ6, S2, S3, O1, O2, O3, O4, O5, O6 ve Ö6).

Öğretmen görüşlerinden bazı örnekler aşağıda verilmiştir:

“Öğrencinin zekâ puanını, ilgi, yetenek ve becerilerini dikkate alarak öncelikle öğrenmesi gereken becerilerin önemine göre sıralama yapılır. Eğitim-öğretim planı öğrenmesi gereken, sosyal yaşamda hayati önem taşıyan sosyal beceriler öne alınarak hazırlanır. Her öğrenciye kendi yaşantısına uygun basamaktan başlarız” (Ö2).

“Öğrencinin yeterli ve yetersiz olduğu becerileri göz önüne alınarak yaş, dil gelişim seviyesine uygun olarak hazırlıyorum. Yaptığımız planda bireyin sosyal yaşam ve öz bakım becerilerine destekliyoruz. Bireyin günlük hayatında uzaklaştırmada günlük yaşamında karşılaşabileceği sorunlar da göz önüne alınarak plan hazırlıyoruz” (İ5).

“İnternet üzerinden Lila Programı üzerinden öğrencinin ihtiyacına uygun olan kazanımı belirleyip bir ay boyunca kazanımı çalışıyorum. Kazanımı öğrenciye kazandırdıktan sonra diğer kazanıma geçiyorum” (S1).

Öğretmenler, eğitim sürecini planı hazırlama konusunda çocuğun okul dışındaki aile ortamı, bulunduğu durum, kendi bireysel özellikleri göz önünde bulundurularak, yeterli zamana yayarak, uygun maliyetli, öğretici yönü yüksek, anne-babanın ayırabileceği zamana göre aile etkinlikleri hazırlanılarak, mümkün olduğunca masrafsız, öğrencinin içinde yaşadığı ortama göre öğretim ayarlanarak, gerekli materyallerle birlikte planlanarak, öğrencinin öğretim sürecinin içinde bulunduğu, en az maliyetli olacak şekilde ve öğrencinin bireysel hızına göre planlandığını belirtmişlerdir (İ1, İ3, S1, O1, S6, Ö6).

Öğretmenler, plana yapmaya başlamadan önce materyal ve zaman planlaması yaptıklarını, zamanı göze alarak plan hazırladıklarını, bireyin yetersiz olduğu becerilerde bağımsızlığa ulaştırabilecek etkinliklerden başladıklarını, çalışılan becerinin çevresel şartlarına uygun olmasına dikkat ettiklerini, öğrencinin yaşadığı ortam ve şartlar hakkında aileyle iletişim kurarak birlikte karar verdiklerini, becerinin maliyet durumunun giderilmesinde aile ile iş birliği yapıldığını, kendi üretebildiklerini hazırladıklarını, üretemediklerini dışarıdan temin ettiklerini belirtmişlerdir (Ö5, İ5, O5).

Öğretmenler, derse başlamadan önce gerekli planlamaları yaptıklarını, okulda bulunan ve atık materyallerle üretilmiş materyaller kullandıklarını, çocuğun evde de uygulayabileceği etkinlikler tercih edildiğini, eğitim ve öğretim programında yer alan ekonomiklik ilkesini dikkate alarak kısa sürede az maliyetle istediklerini uygulayabildiklerini, sınıfta bulunan materyalleri baz alarak planlama yapıldığını, öğrencilerin devlet tarafından verilen ücretle eğitim aldığını, şehrin her yerine servis olduğunu ve tüm öğrencilerin faydalandığını belirtmişlerdir (Ö1, Ö3, İ4, S3, O2, O3, O4).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

“Öğretilecek becerinin evde, ailede, diğer okulda (kaynaştırma öğrencisi ise) uygulanabilecek seviyede açık ve net olması dikkat edilir. Bizim

ailelerimizin maddi durumu olmadığı için daha çok istemesek de defter üzerinden olaya yönergeler yazarak eğitimi ilerletmeye çalışıyoruz” (Ö2).

“Öğretim sürecinde var olan çevresel şartların ve zamanı iyi değerlendirme amacıyla en kısa zamanda ve en ucuz maliyetle (işlevsel) olması şartıyla bireyde bağımsızlaştırılacak davranışı belirliyorum ve ona göre dersi planlıyorum” (Ö4).

“Öğretim sürecini planlarken çocuğun çevresini yaşadığı ortamı öğrenerek ona uygun çalışıyorum. Çevresinde tek dil mi iki dil mi kullanılıyor öğreniyorum. Aileyi bilgilendiriyorum. Kullandığım materyali ailenin maddi durumu iyiyse aldırıyorum. Ailenin durumu iyi değilse kurumdan karşılıyorum. Zamanı planlarken öğrencinin aldığı rapor süresine onun öğrenme haline göre ayarlıyorum. Hızlı öğrenen bir çocukla hızlı seviyede çalışıyorum” (İ6).

“Süreç açısından değerlendirirsek, Haftada iki ders (Ders süresi: 4 dk) verilmekte. Yetersiz olmakta bu süre. Çevresel şartlar açısından; Kırsal kesimden gelen öğrencilere verilen eğitim, diğer öğrencilere verilen eğitimden birçok açıdan farklılık göstermekte. Maliyet açısından; Kurumumuzda öğrenciler açısından bakıldığında öğrenciye bir maliyet yüklenmemekte. Kurumun genel maliyeti devlet tarafından karşılanmakta” (S4).

“Yaşadığı çevreye dikkate alarak ve maliyetten uygun olduğunca tasarruf sağlayarak planlama yaparım. Zamanı da programdaki öğrenebileceği konulara göre zaman ayrılır” (S2).

Öğretmenler, öğrencilerin bireysel farklılıklarına ve sosyo-kültürel özelliklerine uygun eğitim planı hazırlama konusunda, öğrencinin ihtiyacına göre, var olan materyalleri en iyi şekilde kullanarak, öğrencinin sıkılmamasını sağlayacak biçimde araya oyunlar katarak, bireysel farklılıklarını dikkate alarak, sınıf ortamı sınırları içerisinde hareketli öğrencilere fiziksel ders etkinlikleri, sakin öğrencilere ise, dikkatlerini çekebilecek materyallerle sınıf içerisinde en az sınırlandırılmış ortamlara uygun, yetersizlikten etkilenmiş her bireye belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda her bireyi ayrı ayrı hedefe ulaştıracak en uygun öğretme süreçleri ve araçları seçerek, her bireye özgü eğitim etkinlikleri seçerek, öğrencinin fiziksel geriliği söz konusuysa dikkat ederek, RAM’den gelen modüller çocuğun bireysel gelişimine uygun eğilse kendimiz çocuğun gelişimine göre uyarlayarak, her bir öğrenciyi birebir derse aldıklarından onları daha iyi tanıma ve değerlendirme imkanı olduğunu, her bir öğrenci için ayrı materyal kullanarak plan hazırladıklarının, öğrencilerimiz özel

eğitim öğrencisi olduğu için ve her öğrencinin bir farklılığı olduğundan onların her birine ayrı ayrı ve kesin kelimeler kullanmadan plan hazırladıklarını belirtmişlerdir (Ö1, Ö2, Ö4, Ö5, İ1, Ö2, İ3, S3, S4, O1, O2, O3, O4, O5)

Öğretmenler, öğretim planı hazırlarken öğrencinin bulunduğu aile ortamına göre ve özellikle ev ödevleri için evde öğrenciye yardım edecek kişilerin durumuna (okuma yazma bilen) göre, ailesinin sosyo-kültürel özelliklerine, yaşam şartlarına, kültürüne, yaşam koşullarına göre, çocuğun sosyo-ekonomik özellikleri plan hazırlamadan önce dikkate aldığını, öğrencilerin sosyo-ekonomik durumuna bakımından genel olarak alt tabakadan olduğunu, onlar için farklı etkinlikler planlayıp sinemaya, restorana gitme organizasyonları yapmak istediklerini ancak maddi imkansızlıklar nedeniyle yapamadıklarını, maddiyat gerektirmeyen piknik, kütüphane gezileri gibi etkinlikleri yılda bir ya da iki kez yaptıklarını, genellikle öğrencinin günlük yaşamını kolaylaştıracak, onun günlük yaşama katılmasını sağlayacak ve evindeki yaşantıya göre uygun planlamalar yaptıklarını, öğrencilerin seviye farklılıklarının tespit edilerek bulunduğu çevreye göre esnek bir program hazırladıklarını belirtmişlerdir (Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö2, S1, S2, O3).

Öğretmenler, öğretim planı hazırlarken öğrencinin dil seviyesine ve özellikle evde iki farklı dil kullanılanlarda aile ile işbirliği yapılarak plan yapıldığını, ödevlendirmelerde maliyet açısından çocuğun sosyal çevresine uygun olmasına dikkat edildiğini, çocuğun yaşına, gelişim düzeyine, ilgi ve isteğine göre aynı amacı güden farklı etkinlik ve oyunlar tercih edildiğini, yaşadığı çevreye uygun olmasına dikkat edildiğini, etkinliklerin çocuğun çevresi tarafından yadırganmayacak türden yapılmaya çalışıldığını, dil gelişiminde eksik olan becerileri birbirine yakın olan becerilerini öncelikli olarak plan sırasına koyduklarını, çocuğun var olan çevresinden koparmayan değişime açık bir plan hazırlamaya çalıştıklarını belirtmişlerdir (İ1, İ4, İ5).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

“Öğrencinin bireysel farklılığında raporu zihin, işitme, dil olma durumuna dikkat ediyorum. Ek engeli var mı, hiperaktivite, dikkat dağınıklığı gibi durumları var mı ona bakıyorum. Derste öğrenme hızı yavaşsa ek materyal, renkli dikkatini çekecek nesnelere hazırlıyorum. Aynı konuda bol tekrar ediyorum. Aileye ödev verip tekrar etmesini sağlıyorum. Öğrencinin ekonomik seviyesi iyi ise evde de kullanmaları için ek materyal aldırıyorum. Test kitabı, hikaye kitabı gibi materyaller aldırıyorum. Ailenin ekonomik seviyesi iyi değilse kurumdan ya da kendi

imkanlarımla karşılıyorum. Okul dışı verdiğim ödevlerde de bu duruma dikkat ediyorum” (İ6).

“Aynı konuyu her öğrenciye aynı şekilde veremiyorum, örneğin toplama işlemini öğretirken kimisi çizgi ile kimisi parmak ile kimisi fasulye sayma ile öğreniyor. Bir öğrencim sözel anlamla isterken diğeri görsel hafızaya sahip olduğu için her şeyi görsele dökmeye çalışıyor diğerinin kulağa yatkınlığı varsa örneğin sayıları düz saymaktansa şarkı içerisinde veriyorum, bazısına şiirle resimle kavramları vermeye çalışıyorum. Ortak değerler bulmaya çalışıyorum. Örneğin gaz lambası kavramını günümüz çocuğuna vermek kolay değil onu görmemiş bilmiyor onunla yaşamamış. Hep şehirde büyümüş çocuktan günlük yaşam olarak yufka ekmek açmasını bekleyemem. Çocuğun içinde büyüdüğü yaşadığı kültüre göre eğitim kavramları kullanırım” (O6).

“Öğrencilerden modül olarak aynı modüller verilmişse bile her bireyin farklı olduğu unutulmadan kazanımları bireye göre seçiyorum. Bulunulan bölgenin kültürel öğeleri daima hazırlanan programımın temel öğelerinden oluyor. Bazı kazanım sıralamasında değişiklikler bu sosyo-kültürel durumla esnetilmektedir” (S6).

“Her öğrencinin öğrenme stili farklı olduğundan öğrencilerin öğrenmeleri onların ilgilerine ve ihtiyaçlarına göre düzenlenir. Öğrencinin ailesinin ve yakın çevresinin sosyokültürel özellikleri öğretim planına önemli ölçüde yer vermektedir. Öğrencinin içinde bulunduğu çevrenin normları dikkate alınarak optimum düzeyde çevreye uyum sağlaması birincil hedefimdir” (Ö6).

Öğretmenler, öğretim planı hazırlarken öğrencilere dini bayramlar ve milli duyguları farklı etkinlik süreçlerine dahil ederek vermeye çalıştıklarını, milli bayramlarda genellikle öğrencileri o günün anlam ve önemi hakkında konuşmalar yaptıklarını, ellerindeki materyallerle bunu pekiştirdiklerini, belirli gün ve haftalar, doğal afetlerin anlatıldığını, tarihi liderlerimizin yaşamları, yaptıkları önemli şeylerle ilgili görsel etkinlikler yapıldığını, çocuğun konuyu somutlaştırabilmesi için çevresinden başlayarak anlatıldığını, belirli gün ve haftalarla ilgili etkinlik planları yaptıklarını, çocuğa o günün önemini vurguladıklarını, ailenin de bilgilendirildiğini, çalışılan değerlerin evde desteklemesini istediklerini, günün anlam ve önemine uygun resim, şiir getirip üzerinde fikir ve düşüncelerini aldıklarını, öğrencide farkındalığın oluşmasını sağladıklarını, istiklal marşını ezberleme, bayrağımızın renginin neden kırmızı olduğu, ay ve yıldızın ne anlama geldiği konularına değinildiğini, bayrak, Atatürk

tanıtımlı etkinlikler yaptıklarını, drama yapıldığını, şiirler okutulduğunu, kazanımlarını sosyal hayat modülünde çalışıldığını belirtmişlerdir (Ö2, Ö3, Ö5, İ1, İ4, İ5, İ6, S1, S2, S3, O2-O3, O4, O5).

Öğretmenler, öğretim planı hazırlarken öğrencinin yaşına ve bulunduğu ortama göre genel kültür bilgilerini ders sırasında küçük sohbetler şeklinde konuşma havasında anlatıldığını, milli bayramlara dair konuşmalar ve kompozisyonlar yazdırıldığını, özel olarak dini bayramları ve günleri daha özenli, etkinliklerle kutladıklarını, değerlerin bilincini vermek için kitap okuma, video izleme ve sanatsal etkinlikler yapıldığını, ailelerin katılımlarıyla etkinlikleri desteklediğini, çocukların bilmesi gereken mesela kendi milleti, bayrağı gibi bilgiler ders esnasında anlatıldığını, milli ve manevi değerlerin göz önünde bulundurarak plan hazırlandığını ve bu tür kazanımlara planda yer verildiğini planda yer almadığı durumlarda ise örtük plan olarak öğrencilere ders içinde milli ve manevi değerlerin verildiğini, güncel olaylardan ya da o an gelişen farklı durumlardan yararlanılarak bu değerlerin fırsat eğitimi olarak verildiğini, belirtmişlerdir (Ö1, Ö2, İ3, S4, O1, S5, S6).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

“Özel eğitimde çalıştığım için milli ve manevi değerleri pek veremiyorum, soyut kavramlar açıkçası onların ilgi alanına girmiyor. Ama hafif düzey olanlara şiirle, okuma parçaları ile, şarkılar ile az da olsa vermeye çalışıyorum” (O6).

“Öğretim sürecinde öğrencilerime milli birlik ve beraberlik duygularını fark ettiririm. Millet olarak büyük bir aile olduğumuzu kendi ailesinden yola çıkarak kavratırım. Ahlaki değerler konusunda da örnek olaylarla masallarla ve videolarla öğrencinin düzeyine göre öğretim planlaması yaparım” (Ö6).

Öğrenme ortamı oluşturmaya yönelik bulgular

Öğretmenlerin, “Öğrenme Ortamları Oluşturma” teması ile ilgili görüşleri eğitim ortamını düzenleme, eğitim-öğretim materyalleri hazırlama, öğrencilerin bireysel farklılıklarına ve ihtiyaçlarına uygun eğitim ortamı düzenleme, dersin kazanımlarına uygun eğitim ortamı düzenleme, etkili iletişime uygun eğitim ortamı düzenleme, öğrencilerin üst düzey bilişsel becerilerini geliştirmeye uygun eğitim ortamı düzenleme, milli ve manevi değerlerin içselleştirmesine uygun eğitim ortamı düzenleme alt tema başlıkları altında ele alınmıştır. Öğretmenler, çoğunlukla benzer konulara değinmiş olsalar da, bazı alanlarda farklı sorunlara dikkat çekmişlerdir.

Öğretmenler, eğitim ortamını düzenleme konusunda, öğrencilerin kullanabileceği materyalleri önceden hazırladıklarını, çocuğa tehlike oluşturabilecek kesici, sivri, kırılacak nesne ve eşyaları kaldırdıklarını, öğrencilerin çevresine yastık, yumuşak plastik gibi malzeme koyarak bir yerlere çarpmasını engellemeye çalıştıklarını, çocuğun kendine zarar verebilecek eşyaların olmamasına dikkat ettiklerini ve çocukların ulaşamayacağı yerlere koyduklarını belirtmişlerdir (Ö1, İ5, S1, S2, O1, O2, O3, O4, O5).

Öğretmenler, eğitim ortamını düzenlerken sınıfın düzenli, iyi aydınlatılmış, olabildiğince gereksiz materyallerden arınmış olmasına, yalıtımlı duvar sistemi olan sınıf tercih ettiklerini, odanın ısısına dikkat ettiklerini, göz yoran ve dikkat dağınıklığına sebebiyet veren eşyaları ortadan kaldırdıklarını, sınıfın ve materyallerin temizliğinin düzenli bir şekilde yapıldığını, sınıfın temiz, düzenli ve havalandırılmış olmasına, yaz aylarında serin bir ortam, kışın sıcak bir ortam olmasına dikkat ederek öğrenme ortamı düzenlediklerini, her dersten sonra masanın silindiğini, sağlık açısından sınıfın hijyenik olmasına dikkat ettiklerini belirtmişlerdir (Ö2, İ4, İ6, S2, O2, O4, O5).

Öğretmenler, eğitim ortamını düzenlerken eşyaların ve kitapların dolap içlerinde tutarak dikkat dağılmasını engellemeye çalıştıklarını, sınıfın fiziki ortamına çok dikkat ettiklerini, öğrencinin durumuna göre materyallerin yerlerini değiştirdiklerini, öğrenme ortamını olabildiğince sade ve düzenli tuttuklarını, sınıf içinde güzel görünüm için materyallerin düzenli tutulduğunu, ortamın dikkat dağıtıcı olmamasına, düzenli olmasına, renkleri iyi seçilmiş ferah bir ortam olmasına rahatsız edici derecede yankı yapmayacak şekilde düzenlendiğini belirtmişlerdir (Ö2, Ö3, Ö2, S4, O1, S6, Ö6).

Öğretmenler, eğitim ortamını düzenlerken sınıf ortamının çocuk derse girmeden önce planda belirtilerek çocuğun engel durumuna göre düzenlendiğini, öğrencinin ulaşabileceği yerlere oyuncaklar konulduğunu, masa ve sandalyenin pencereden uzağa konulduğunu, çocuğun dikkatine çekebilecek materyaller bulundurduklarını, dikkat dağıtıcı renklerden ve nesnelere kaçındıklarını belirtmişlerdir (Ö5, İ1, İ3, İ5, S3, S4).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

“Öncelikle eğitim ortamının yeterince temiz ve hava almış olmasına dikkat ederim. Bireyin kendisine zarar verebileceği maddeleri güvenli bir yere kaldırırım. Tüm bunların ardından eğitim ortamının çocuk için pozitif enerjiye dönüştürecek ortam oluşturuyorum” (Ö4).

“Sınıf süslemeleri yapıyorum, çocuğun pencereye yakın olmamasına dikkat ediyorum, sandalyeden düşmemesi için oturma düzenine dikkat ediyorum, günlük sınıf temizliği masa sandalye temizliği yapıyorum, çocuk sınıfa iken kapının anahtarını üzerinde taşımamaya çalışıyorum (olası bir kendini sınıfa kilitlememesi adına)” (O6).

“Sınıfımda dolapların sabitlenmesi gibi temel güvenlik önlemlerine dikkat ediyorum. Öğrencimle karşı karşıya oturarak yüz yüze eğitim sağlıyorum ve pencereye dönük bir şekilde oturma planı yapmıyorum. Çalışma panosuna bakan bir oturma planı uyguluyorum. Panoda önceki çalışmalarını görmesi öğrenciyi motive ediyor ve renkli bir sınıf ortamı da çocuklar için çekici oluyor” (S5).

Öğretmenler, eğitim-öğretim materyalleri hazırlama konusunda, bireyin ihtiyaçları doğrultusunda işlevsel olması şartıyla en ucuz ve en uygun bir şekilde materyali hazırladığını, öğrencilerin seviyesi tespit edilerek materyalin ona göre seçildiğini, zaman açısından önceliğimiz var olan materyalleri kullanmak, bulunmadığında ise öğrenciyle birlikte ders içinde hazırladıklarını, ilk önce “hedefi” belirlediklerini ve hazırladıkları her materyalin hedefe uygunluğuna dikkat ettiklerini, öğretim materyalinin düzenli olması için plan dahilinde öğretime uygun hazırladıklarını, kazanım psiko-motor bir beceriyse ona yönelik hazırladıklarını, teneffüs saatinin son beş dakikasını ayırarak okulda bulunan materyallerden uygun olanı temin ettiklerini, materyalleri önceden planlayarak dersin içeriğine, öğrencinin yaş ve gelişim seviyesine uygun olarak materyal hazırlandığını, yaşına, cinsiyetine, fiziksel yapısına uygun ve engeline dikkat ederek kazanımı en iyi sunabileceği materyali seçtiklerini, mevcut materyallerden yararlandıklarını, bazen elde yapılanları kendileri yaptıklarını, sağlık açısından zararlı olmayan zekasını geliştirici materyallerin olmasını tercih ettiklerini belirtmişlerdir (Ö1, Ö3, Ö4, Ö5, İ1, Ö2, İ3, İ4, İ5, İ6, S1, S2, S4, O1, O2, O3, O4, O5, O6, S5, S6)

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

“Kurumumuzda her öğretime uygun materyal bulunmakta. Dersten önce öğrenciye ve öğretim yöntemine uygun olanı temin edebiliyoruz. Seçerken de ekonomik olmasına (hem zaman hem maddi) dikkat ediyoruz” (Ö2).

“Öğretim materyallerini öğrencilerin BEP’lerinde uygun şekilde belirtilen kazanımlar çerçevesinde, konuyu somutlaştırıcı ve günlük hayatla ilişkilendirerek hazırlarım. Bu materyaller bazen elektronik bazen basılı kaynak bazen de gerçek nesnelere olabilmektedir” (Ö6).

Öğretmenler, öğrencilerin bireysel farklılıklarına ve ihtiyaçlarına uygun eğitim ortamı düzenleme konusunda, öğrencilerin bireysel farklılıklarına ve öğrencinin durumuna göre ders yapıldığını, eğer öğrenci çok hırçınsa kesici, delici bir materyal kullanılmadığını, eğer öğrenci ile ince motor hareketler çalışılıyorsa oyun hamuru gibi yumuşak materyal, kaba motor hareketler çalışılıyorsa ona göre materyal getirildiğini, öğrencinin durumuna göre oturtma şeklini sağlığını, durumuna göre kapı, pencere gibi yerlere yakın veya uzakta oturtulduğunu, öğrencinin ihtiyaç duyduğu öğrenme ortamı sağlayarak sınıf ortamında gerekli düzenlemelerin yapıldığını, kazanımları dikkate alarak yaptıklarını, öğrencilerin kendini güvende hissetmeleri için sınıf ortamını değiştirdiklerini, çocuğa uygun olmayan materyal ve eşyaların kaldırıldığını, bireye uygun olanların konulduğunu, çocuğun ilgi ve dikkatini çekebilecek eşyalar bulundurulduğunu, sınıftaki materyalleri öğrenciye uygun olarak arttırıp ya da azalttıklarını, çocuğun ihtiyacına hitap eden bir sınıf oluşturduklarını, çocuğa yönelik uyguladıklarını ve sınıfı ona göre düzenlediklerini, öğrencinin fiziksel özelliklerine ve davranışlarına göre masanın konumunu değiştirdiklerini, oyun çağı çocuğunda sınıfa fazla sayıda oyun materyalleri bulundururken, akademik çalışılacak çocukla dikkat dağılmasın diye daha sade bir sınıf ortamı hazırladıklarını, görme sıkıntısı olan çocuklar için daha dokunsal malzemeler kullanıldığını, daha sade bir sınıf seçildiğini, dersler genelde bireysel olarak yapıldığını için her öğrencide çalışılacak kazanım doğrultusunda ortam hazırlandığını belirtmişlerdir (Ö1, Ö3, Ö5, İ5, S1, S3, O4, O6, S6).

Öğretmenler, öğrencilerin bireysel farklılıklarına ve öğrencinin durumuna göre öğrenme ortamlarını düzenlediklerini, otizmlili öğrencilerin takıntılı oldukları materyallerin en öne indirildiğini, işitme engelli öğrencilerinde olduğunca bağlantılı materyaller getirildiğini, hareketli öğrenciler için ortamı açmak gibi her ders her öğrenciye göre düzenlemeler yapıldığını, öğrencinin hangi beceriye ihtiyacı varsa tespit edildikten sonra ihtiyacına uygun en az 3 materyal olarak, sınıfın farklı köşelerinde eğitime hazır hale getirerek derse hazırlanıldığını, engelli bireyler kendi içlerinde de farklılık gösterdiğini, yaşı küçük çocuğun sesli ve ışıklı uyaranlara ihtiyacı olduğundan ona göre düzenleme yapıldığını, zihinsel engelli bir bireyde yiyecek pekiştirecinin daha etkili olduğunu, otizmlili çocuklara sade bir sınıf hazırladıklarını, dil konuşma ve işitme engelli çocuklarında çok materyal seçildiğini, işitmede sesi yalıtılmış ortam seçildiğini, hiperaktivite ve dikkat dağınıklığı olan öğrencilere sınıfı sade hazırladıklarını, zihin engelli öğrencileri için çeşitli ve zengin materyal hazırladıklarını, otistik öğrenci olduğunda masanın tamamen boş olmasına, ilgisini çekebilecek uyaran materyallerin ortadan kaldırılmasına dikkat ettiklerini, belirtmişlerdir (Ö2, İ1, İ6, O3, O5).

Öğretmenler, öğrencilerin bireysel farklılıklarına ve öğrencinin durumuna göre öğrenme dikkat dağınıklığı olan bir öğrenci için ortamdaki bütün gereksiz olan malzemelerin ortadan kaldırıldığını, öğrenme ortamı birey için hırçınlığa yol açacak bir psikolojiye yol açıyorsa o birey için hoşuna gidecek ortama alışabilmesini sağlayacak bir ortam düzenlendiğini, öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına göre öğrenme ortamında araç gereçleri belirlediklerini, bireysel ihtiyaçlara göre öğrenme ortamını şekillendirdiklerini, tasarladıkları, masa şekline dikkat edildiğini, gerekiyorsa minderde çalışıldığını, çocuğun hareketlilik ve dikkat durumuna göre sınıf değişikliği yapıldığını, kas gelişimi ihtiyaçlarını düğme takma, yürüme parkurları çalışmalarını yapıldığını, hareketli öğrenciler için sınıfta kolayca hareket edebileceği bir ortam hazırladıklarını, öğrencinin psiko-motor davranışları gerçekleştirmeye ihtiyacı varsa sınıfa ona uygun materyaller getirerek düzenleme yapıldığını, aşırı hareketli öğrenciler olduğunda sınıfın olabildiğince boş bırakıldığını, tehlikeli olabilecek gereçlerin sınıftan çıkarıldığını, dikkat dağınıklığı olan öğrencilerde sınıfta dikkatini dağıtacak malzemelerin ortadan kaldırıldığını, öğrencinin kazanımlarına uygun materyal getirildiğini, öğrenci hakkında aileyle iletişime geçilerek ihtiyaçlarının öğrenildiği ve bu doğrultuda planlama yapıldığını ve esnek bir plan yaptıklarını belirtmişlerdir (Ö4, İ4, S2, S4, O2, S5).

Öğretmenler, öğrencilerin bireysel farklılıklarına ve öğrencinin yaşına ve seviyesine göre öğrenme ortamını ayarladıklarını, yaşı küçükse yerde minder üzerinde materyal hazırladığını, yaşı büyükse masada eksik yönlerini tamamlayacak materyaller hazırladığını, dikkati dağınık bir çocuksa ortamdaki oyuncaklar ve nesnelerin kaldırıldığını, küçük yaş gruplarına ortamdaki oyunlar kaldırılıp planlanan oyuncaklar getirildiği, büyük çocuklarda çocuğa yapılacak dinleme çalışması ya da öğretilecek konuyla ilgili düzenlemeler yapıldığını, öğrencinin yaşı küçük ise küçük masa ve sandalye kullanıldığını, eğer fiziksel bir rahatsızlığı var ise koltukta oturup ders yapıldığını, hareketsiz olan bir öğrenciyle oyun oynayarak hareketli olmasını sağladığını belirtmiştir (Ö2, İ3, O1).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

“Öğrencilerin rahatsız oldukları durumları önceden belirleyip ona göre öğrenme ortamını düzenlerim. Örneğin sınıfımda bulunan bir dünya küresi öğrencimin dikkatini dağıtıyor onu kaldırırım. Başka bir öğrencim dokunarak daha kolay öğreniyorsa ona gerçek nesnelere ayarlarım. Tablet seven öğrencim içinse dersi tableten işlerim. Örneğin günlük yaşam becerilerinde sandviç yapmaya ihtiyaç duyan bir öğrencim için gerekli malzemeleri sağlayıp sınıfta ona sandviç yaptırıyorum. Ritmik

sayma ihtiyacı olan bir öğrencim için öğrenme kartları ile oyun şeklinde ritmik saymaları öğretiyorum.” Ö6

Öğretmenler, dersin kazanımlarına uygun eğitim ortamı düzenleme konusunda genellikle gerekli olan materyal düzenlemesini yaptıklarını, öğrencinin hoşuna gideceği materyalleri düzenlediğini, öğrenilecek olan konunun ya da becerinin öğrenme basamakları ayrıldıktan sonra her derste her kazanıma göre etkinlikler yapıldığını ve her basamakta materyal ve yöntemin değiştirildiğini, genellikle materyallerin yerlerini değiştirdiğini, kullanacağı materyalleri önceden hazırladığını, dersin kazanımına göre güvenlik önlemi alındığını, sadece kazandıracığı davranışa yönelik materyal hazırladığını, çalışılacak kazanıma uygun materyalin sınıfa getirildiğini, çocuğun dikkatini dağıtmayacak ortamın tercih edildiğini, gelişim ve dikkat seviyesi göz önüne alınarak sınıfa materyal getirildiğini, akademik eğitim alacak öğrenciler için Türkçe matematik gibi derslerde derse yönelik düzenleme yapıldığını, bebek grubunda aile eğitiminde çocuğun yaş ve cinsiyetine göre sınıfı hazırladığını, derste örneğin yeme becerisini öğretirken yemekle ilgili materyaller sınıfa getirildiği veya mutfakta ders yapıldığını belirtmişlerdir (Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, İ4, İ5, İ6, S3, S4, O1, O2, O4)

Öğretmenler, dersin kazanımlarına uygun eğitim ortamı düzenleme konusunda özellikle davranış bozukluğu olan öğrencilerde materyallerin çocuğun özelliklerine göre sınıf ortamında yer vererek hazırladığını, işitme öğrencilerine sessiz bir ortam sağlandığını, masanın onlara göre ayarlandığını, sessiz ortam sağlandığını, drama yapmak için sınıfın hazırlandığını, dinleme etkinlikleri yapmak için materyaller konulduğunu, öğrenciyle yürüme çalışılacaksa sınıfta boş bir yürüme alanı oluşturulduğunu, dikkat etme uygulaması çalışılıyorsa sınıfta öğrencinin ilgisini çekecek materyallerin ortada bulundurulmadığını, dersin kazanımlarında hareketli yapılacak kazanımlar varsa sınıfın ona göre düzenlendiğini, sınıfın kazanıma uygun hale getirildiğini, her dersin masa başında işlenemeyeceğini, öğrencinin engel durumuna göre sınıfta oturma düzeninden kazanım materyaline kadar ortamın düzenlendiğini, dersin kazanımlarına göre öğrencinin bireysel farklılıklarını dikkate alarak öğrenme materyallerinin önceden hazırlanarak sınıfın ona göre düzenlendiğini belirtmişlerdir (Ö5, İ1, Ö2, İ3, S1, S2, O5, O6, S5, S6, Ö6).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

“Seçtiğin kazanıma uygun ortamı düzenlersin. Ör. El yıkama kazanımı verilecekse lavabo ortamına götürülür. Çevresel sesleri dinler kazanımı ise çevredeki sesleri dinletilir fark ettirilmeye çalışılır” (O3).

Öğretmenler, öğrencilerle etkili iletişim kurabileceğiniz demokratik öğrenme ortamı oluşturmak konusunda etkili iletişim kurmak için sandalyesini öğrenciyle göz teması kurabileceği bir duruma getirdiğini, demokratik öğrenme ortamını sağlayabilmek için öğrencinin o anki duygu düşüncelerine ve konuşmalarını dikkate alarak dinlediğini, sınıf düzenlemesinde iletişimi sağlayacak afişler bulundurarak ve öğrencide merak uyandırarak soru sormasına yönelttiğini, sınıf kurallarını öğrenciyle belirlediğini, dersin en başından isteklerine göre sınırlar çizerek dersin gidişatında sorun olmasını engellediğini, öğrencileri uygun oturma pozisyonlarına oturttuğunu, çocuğun önce kendi haklarını öğrenmesini sağladığını, çocuğun haklarını savunması gerektireceği durumlarda olanak sağladığını, işitme ve otizm çift engel bulunan çocuklarda ortamdaki oyuncakların tamamen kaldırıldığını, görme işitme çift engeli bulunan çocuklarda ise daha dikkat çekici materyaller hazırlanıldığını, her çocuğun ihtiyacına göre ortam seçildiğini, yaşına ve dil seviyesine uygun davranışlar sergilendiğini, önceden belirlenmiş olan sınıf kurallarına uygun bir öğrenme ortamı düzenlediğini, dersler bire bir olduğu için öğrenci ile etkili iletişimi çok rahat bir şekilde sağladığını, öğrenciye göre sınırı aşmadan belirli kurallar çerçevesinde düzenleme yapıldığını, olabildiğince eşit uzaklıkta, dersi iyi bir şekilde dinleyebileceği, dikkatini dağıtmayacak bir oturma düzeninde olmasına dikkat ettiğini, karşılıklı iletişim kurmak için ortalarında masa bulunduğunu, göz teması olmasına dikkat ettiğini, çocuğun engeline göre ortam hazırlandığını, ders yaparken çocuğa ne yapmak istediğini sorarak birlikte karar verildiğini, katılımı artırmaya özen gösterdiğini, yeri geldiğinde çocuk ile karşılıklı otururken yeri geldiğinde yan yana ya da arkasına oturması gerektiğini, bazı öğrenciler ile göz hizasında olurken bazı öğrencilere yüksekte bakılması gerektiğini, yüz yüze öğretimde güven ortamı oluşturulduktan sonra öğrenci ile karşılıklı demokratik bir ortam kurularak sınıf kuralları birlikte belirlediğini belirtmiştir (Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, İ1, Ö2, İ3, İ4, İ5, S1, S2, S3, S4, O1, O2, O3, O4, O5, O6, S6).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

“Her öğrenci için farklı düzenlemeler yapıyorum. Bedensel engeli varsa ortamı boşaltıp ona göre etkinlikler yapıyorum. Aşırı hareketliyse köşeye sıkıştırıp dikkatini çekecek materyalleri kaldırıyorum Öğrenciye sohbet havası oluşturuyorum. Kendini rahat ifade edebileceği bir ortam sunuyorum. Onun sorusunu ve söylediklerini dikkatli bir şekilde sonuna kadar dinliyorum. Fikirlerine dikkat ettiğimi fark ettiriyorum” (İ6)

“Öğrenme ortamında öğrenci ve öğretmen sandalyesi arasındaki farka takılan bir öğrencim olmuştu. Onun için o sandalye sınıf ayrımıydı ve ben

bu düşünceyi kırmak için onla etkili bir iletişim kurabilmek için derste zaman zaman yer değiştirerek oturuyorduk” (S5).

“Öğrencimle karşılıklı oturarak sürekli göz teması ile iletişim kuruyorum. Kendisini ifade ederken de yine benimle göz temasını bırakmamasını istiyorum. Derslerimi genelde öğrencinin istediği şekilde planlayarak onun derse demokratik olarak katılmasını sağlıyorum. Yani kendi ile ilgili konularda kararlara kendisini de ortak ediyorum” (Ö6).

Öğretmenler, öğrencilerin üst düzey bilişsel becerilerini geliştirme konusunda materyal ve öğretim sürecini çocuğun üst bilişsel gelişimine göre hazırladığını, öğrencinin bulunduğu seviyeden üst düzey sorular sorduğunu ve materyaller kullandığını, çocuklar soyut düşünme konusunda zorlandıkları için, tahmin yürütme, cümle ve hikâye tamamlama, küçük çocuklarda ise hayali oyunlar oynama etkinlikleri yaptığını, genellikle zihin geliştirme ağırlıklı materyaller kullandığını, sınıf ortamını uygun bir şekilde hazırladığını, daha çok uygulamaya yönelik ders işleyerek bilişsel becerilerini geliştirmeye çalıştığını, düşündürmeye yönelik sorular yönelterek bilişsel becerilerini geliştirmeye çalıştığını, öğrencilerin duyma kaybından dolayı genellikle bilgisayar destekli üst düzey bilişsel gelişmelerini desteklemeye çalıştığını, internetten araştırdığı etkinlikleri uygulamaya çalıştığını, kendisinin materyaller ürettiğini, okuldaki materyallerden yararlanıp sınıfında dengeli yürüme, sınırları aşmadan yürüme gibi etkinlikler yaptırdığını, bilişsel gelişim seviyelerinin bir üst basamağında etkinliklerle sınıf düzeni oluşturduğunu, öğrencinin üst düzey bilişsel becerilerini geliştirmek için öğrencinin kazanımlarına uygun materyalleri sınıfta bulundurduğunu, çeşitli zeka oyunları ile bilişsel becerilerini desteklediğini, satranç, sudoku oyunları oynattığını, üst düzey bilişsel becerilerini geliştirmek için yapboz yaptırdığını ve bu şekilde etkinliklerle çocuğu desteklediğini, nesne sayısına göre eşleştirme oyunu oynattığını, sınıfın duvarında destekleyici resimler, afişler görsel materyaller kullandığını, dikkat geliştirici setler, mantık yürütücü örneklemeler gibi çalışmalar yaptığını belirtmiştir (Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, İ1, Ö2, İ3, İ4, İ5, S1, S2, S3, S4, O1, O2, O3, O4, O5, O6, S5, S6).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

“Öğrenciye yaratıcılığını geliştirici etkinlikler yaptırıyorum. Bununla ilgili materyalleri ve öğretim planını önceden hazırlıyorum. Ezber mantığından uzak bir şekilde konuyu anlayıp değerlendirmesini sağlayarak öğrenme taksonomisinde üst sıralara çıkarmaya çalışıyorum” (Ö6).

“Öğrenciyi her zaman bir üst seviye için zorluyorum. Bir derste bir şeyi öğretmeye zorlamıyorum. Bol tekrarla öğrenmesini sağlıyorum. Farklı

materyal kullanıyorum. Yapamaz deyip bırakmıyorum. Mutlaka bir üst düzen için deniyorum” (İ6).

Öğretmenler, milli ve manevi değerlerin içselleştirmesine uygun eğitim ortamı düzenleme konusunda, sınıfta bayrak gibi milli manevi duygulara hitap eden özel şeyler bulundurduğunu, sınıf ortamını milli ve manevi değerlerin göstereceği ortamlar olarak hazırladığını, öğrencinin kendisinin yaparak hazırlamasına olanak sağladığını, değerlere uygun olarak sınıfımızda görseller bulundurduğunu, değerlere uygun drama çalışması yapıldığını, milli ve manevi değerleri anlatan hikayeler okuyup önemini anlattığını, fotoğraflarla desteklediğini, değerlerle ilgili video izletildiğini, derslerde buna yönelik etkinlikler yapıldığını, ailenin bilgilendirildiğini, ev ödevi verilip pekiştirmesi ve genellemenin istendiği, şiir okutulduğunu, okulun veya sınıfın panolarının kullanıldığını, belirli gün ve haftalarda törenler yapılarak, bayrak ve Atatürk kavramının verilmesinin sağlandığını, milli veya manevi bir değeri zamanında ortamına giderek birebir yaşatmayı öncelik verildiğini, konuya uygun materyallerin sınıfa ders öncesinde yerleştirildiğini, değerler eğitimi ile ilgili bir hedef için sınıfa değerler ağacı ve onlarla ilgili resimler konulduğunu, sınıfta bayrak ve milli değerleri vurgulayan materyalleri de eksik etmediğini, öğrenciye milli ve manevi değerleri kitap-yazı ve değişik görsel materyalle sunduğunu, öğrenme ortamında bulunan panolara, güne uygun resimler, yazılar, etkinliklerle çocuğun dikkatini çekme, o günün milli anlamını, manevi anlamını kavratılabilme etkinlikleri yapıldığı, bir önceki derste konu alanını tekrar edildiğini, tanıtım kartları ürettiğini, birden çok duyu organını devreye sokmaya çalıştığını, genellikle video izlettiğini, milli ve manevi değerleri içselleştirmesinde katkıda bulunmak için özellikle somut adımları atarak bireyin hissetmesini sağlamaya çalıştığını, bunun için milli ve manevi değerlere yönelik sınıfta nesnelere bulundurarak içselleştirmesini sağladığını belirtmişlerdir (Ö1-Ö2-Ö3-Ö4-Ö5-İ1-Ö2-İ3-İ4-İ5-İ6-S2-S3-S4-O1-O2-O3-O4-O5-S5-S6-Ö6).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

“Öğrencilerin milli ve manevi değerleri içselleştirmesine katkıda bulunmak için sınıfa bayrak getiriyorum, kırmızı, beyaz renkli balonlar kullanıyorum. Milli duyguyu artıracak filmler izletiyorum” (S1).

“Özel çocuklar olduğu için içselleştirme beklemiyorum ki kolay kolay da değerleri veremiyorum, o değerleri algılayabilecek boyutta değiller” (O6).

Öğrenme ve öğretme sürecini yönetmeye yönelik bulgular

Öğretmenlerin, “Öğretme ve Öğrenme Sürecini Yönetme” teması ile ilgili görüşleri özel eğitim için gerekli olan becerileri sergileme, eğitim-öğretim sürecinde zamanı etkin kullanma, öğrencilerin öğrenme süreçlerine aktif katılımını sağlama, dersleri, öğrencilerin günlük yaşamlarıyla ilişkilendirme, özel gereksinimi olan öğrencileri dikkate alma, çevresel özellikleri dikkate alma, öğrenciye yönelik ders etkinlikleri hazırlama, eğitim öğretim faaliyetlerinde iş birliği yapma, öğretme ve öğrenme sürecinde bilgi ve iletişim teknolojisini etkin kullanma, öğretme ve öğrenme sürecinde kullanılan yöntem ve teknikler, öğretme ve öğrenme sürecinde gerekli materyallere ulaşma ve kullanma, sınıfta istenmeyen davranış ve durumlarla baş etme alt tema başlıkları altında ele alınmıştır.

Öğretmenler, özel eğitimde eğitim ve öğretimi için gerekli olan becerileri sergileme konusunda, güler yüzlü olmaya çalıştıkları, öğrencilerle daha çok konuşmaya çalıştıklarını, ders öncesi ön hazırlıklar yaparak sınıfı bireyin ihtiyacı doğrultusunda hazır hale getirdiğini, öğrencinin görme, duyma, tatma, dokunma gibi farklı alanlarına hitap edecek çeşitli etkinlikler yaptıklarını, dudak okuma yöntemi ile ilgili özel öğretim yöntemini sıklıkla kullandıklarını, etkili dinleme çalışmaları yapmak için farklı dinleme etkinlikleri düzenlediklerini (örneğin sesin geldiği yönü bulmak için körebe oynamak gibi), öğrencinin gelişim seviyesini düşünerek, onun düşünce yapısını düşünüp, empati kurarak becerilerine uygun değerlendirme yaptıklarını, öğrencinin engeli, yaşı, cinsiyeti, eksikliklerini tespit edip ona göre hazırladıklarını, çocuğun ilgi ve isteklerini göz önünde bulundurduğunu, onun dikkatini takip ettiklerini, konuşma sıkıntısı olan öğrenciye yansıma sesleri verdiklerini, gerekli olan beceriyi öğrenciye kazandırmaya çalıştığını, düğme açma kapama becerisini kazandırmak için önce gösterdiklerini ve sonra yaptırdığını, çocuğun becerilerini en üst düzeyde sergileyebileceği materyaller hazırladıklarını ve oyunlar oynattığını, öğrencinin gereksinimine göre uzman kişilerden bilgi aldıklarını, yapılan el becerilerini, el işlerini, etkinlikleri küçük kermes düzenleyerek sergilediklerini ve bu sergiye velileri davet ederek onların da görmesini sağladıklarını, daha fazla sabır gösterdiklerini ve daha sık tekrar yaptıklarını belirtmişlerdir (Ö1, Ö3, Ö4, Ö5, İ1, İ3, İ5, İ6, S1, S2, S3, O1, O2, 18, O4, O5, O6, S5).

Öğretmenler, özel eğitimde eğitim ve öğretimi için gerekli olan becerileri sergileme konusunda, kendini geliştirmek için seminerlere katıldığını, araştırma yaptığını, kitap okuduğunu, okuduklarını öğrendiklerini uyguladığını, internet üzerinden araştırmalar yaptığını, öğrencilerin özelliklerine göre çeşitli kitaplar, yazılar okuduğunu, sürekli kendini yenilemek için araştırmalar yaptığını, yapılmış

uygulanmış çalışmaları değerlendirerek sınıf içinde uygulamaya çalıştığını belirtmiştir (Ö2, İ4, S4, S6, Ö6).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri ise şöyledir:

“Daha basit düşünerek, çocukları anlayıp onların gözlerinden bakarak öğretim programını planlıyorum. Öğrendiğim küçük adımlar programına uygun olan çocuklara uygulayarak aileyi bilgilendiriyorum.” Ö2

Öğretmenler, eğitim, öğretim sürecinde zamanı etkin kullanma konusunda, ders öncesinde ne yapacağına karar vererek plan dahilinde ders işleyerek zamanı etkili kullandığını, derste birçok becerileri öğrencinin birçok alanına hitap ettirerek zamanı etkin kullanmaya özen gösterdiğini, materyallerden faydalanarak daha çok duyu organını tetikleyebildiğini, belirlenen öğretimi zaman açısından ders sırasında en uygun biçimde kullandığını, sohbet havasına da zaman bıraktığını, materyalleri ders öncesinde hazırladığını, ilk 5 dakika normal sohbet yapıldığını ve daha sonra işitme öğrencilerine özel dinleme çalışması yaptığını, ana etkinlik ve son 5 dakika oyun oynatıldığını, planlarda yazılan etkinlikleri biraz daha esnek tuttuklarını, oyun içinde ders planlandığını, giriş, gelişme, sonuç olarak üç bölüme ayırdığını, zamanı verimli kullanmak için etkinliklerde bazı kurallara dikkat ettiğini, öğrenciye uyguladığı rutinlerle dersin işleyişini tanımasını sağladığını, tutarlı davranarak sınırlarını belirlediğini, yaşı küçük de olsa dersi kaynatmasına izin vermediğini, ders arasında materyal geçişlerini dikkatli bir şekilde yaparak dersin verimli geçmesini sağladığını, öğrencinin durumunu dersten önce aile ile görüşmek öğrencinin ihtiyaçlarını önceden belirlediğini, öğrenci ile derse geçtiğinde her şeyi hazırlamış olduğunu, mümkün olduğunda hazırlanan plana göre zamanı etkin kullandığını, önceden belirlenen materyallerle süre aralığını o anki duruma göre belirlediğini, çocuğun dikkati yoğunlaşmışsa süreyi uzattığını, dikkat dağıtacak uyarıları ortadan kaldırdığını, çocuğun ilgili olduğu konularla daha etkili ders yapıldığını, konunun öğrencinin ilgisine göre uyarlandığını, ilk önce değerlendirme yaptığını, en sonunda ödevlendirme yaptığını, bir ders saatinde tek bir etkinlik yerine, birden fazla etkinliğe yer verdiğini, çocuğun dikkatini uzun süre tutmak amacıyla küçük aralar vererek dersi işlediğini, farklı yöntemler ve materyallerle öğrenciyi sıkmadan verimli geçmesini sağladığını, süreci eğlenceli hale getirmeye çalıştığını, zamanımı önceden planladığını, planda yer alan derse giriş için etkinlikler ve ölçme için gerekli süreleri göz önünde bulundurarak ders işlediğini belirtmişlerdir (Ö1, Ö3, Ö4, Ö5, İ1, Ö2, İ3, İ4, İ6, S1, S2, S3, S4, O1, O2, O3, O4, O5, O6, S5, S6, Ö6).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Derse girmeden önce plan yaparak, sınıfı ve materyalleri hazırlayarak derse başlıyorum. Dersle ilgili olan, yapılması gereken etkinliklerin sayısını artırarak uygulama kısmını kısa tutuyorum ki çocuklar sıkılınca elimde alternatifim olsun diye” (Ö2).

“Yapılacak olan planda zaman ve koşullar göz önünde bulundurulur. Kazanımlara uygun zaman ile planlı olarak materyal seçimi yapılır. Öğrencinin bağımsız ulaştırılabileceği becerileri öncelikli olarak çalıştırıyoruz” (İ5).

Öğretmenler, öğrencilerin öğrenme süreçlerine aktif katılımını sağlama konusunda, dersin gidişatını yönlendirmesini biraz öğrencilere/öğrencinin seçmesine bıraktığını, kendi isteklerini ifade etmeleri için fırsat tanıdığını, samimi bir ortam yaratmaya çalıştığını, öğrencilerin güdülenmesi adına dersin normal hayatta ne işimize yaradığından bahsettiğini, onlara değerli olduklarını hissettirdiğini, birey kendini rahat hissettiği zaman eğitim sürecine aktif katılımlarını daha kolay sağladığını, öğrencinin özgüvenini ve içsel güdüsünü yükselterek öğrencinin katılımını sağladığını, pekiştirmelerden yararlandığını, öğrencini sıkılmayacağı şekilde ilgisine göre sohbet oyun veya okuma gibi düzenlemeleri yaptığını, rol değiştirme, kukla ile öğretim, drama, evcilik gibi etkinlikler planladığını, dikkat çekici çalışma ile derse başlayıp çocuğu ders konusunda motive ettiğini, pekiştireçlerle çocukların ilgilerini yoğunlaştırmaya çalıştığını, aileler ile işbirliği yaptığını, çocuk ile ortak plan yaptığını, çocukla birlikte aldığı kararlara uygun olarak ve bireye yapılan pekiştireçlerle aktif ders katılımı sağladığını, öğrencinin araştırabileceği ödevler verdiğini, derse aktif katılımını sağlamak için öğrenciye sık sık sorular sorarak derse aktif katılımını sağladığını, etkinlikleri öğrencilerle beraber yaptığını, öğrencilerin daha çok yaparak yaşayarak öğrenmesini sağladığını, öğrenciyi etkinliğe kattıklarını, öğrencilerle birebir ilgilendiklerini, dersin monoton geçmesinden kaçındığını, öğrencinin özelliğine göre dikkatini çekebilecek görseller sunduğunu, yaparak yaşayarak öğrenme yöntemini kullandığını, derse geçiş aşamasında çeşitli kostüm, bilmece, şarkı sözü gibi etkinlikler kullanarak öncelikle çocukların dikkatini toplamasını sağladığını, çocukların istekleri doğrultusunda etkinliklerin sürdürüldüğünü, pekiştireç olarak ödül kullandığını, farklı yöntemler ve materyallerle öğrenciyi sıkmadan dersin verimli geçmesini sağladığını, öğrenciyi yapabileceğine inandırarak öz güven tazelediğini, düzeyine göre ortamı öğrenciye göre hazırladığını, öğrencileri aktif kılmak için sürekli onları uygulama yapmaya maruz bıraktığını, öğrencilerinin hoş ve verimli zaman geçirmelerini sağladığını belirtmişlerdir.(Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, İ1, İ3, İ4, İ5, S1, S2, S3, S4, O1, O2, O3, O4, O5, O6, S5, S6, Ö6).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Aldığımız ve öğrendiğimiz eğitimlerin hepsinde çocuk aktif etkinlikler planlıyoruz. Oyun oynuyorsak onun lider olmasını istiyoruz. Ona fırsatlar veriyoruz. Her şeyi hemen biz anlayıp yapmıyoruz. Düşünme süresi veriyoruz.” (Ö2)

“Öğrenciye söz hakkı verip sonuna kadar dinliyorum. Sevecen bir şekilde yaklaşıyorum. Hatalarında kızmıyorum. Akademiklerde defter takibi yapıyorum. Kendilerini ifade etmelerine fırsat sunuyorum. Küçük çocuklarda materyale dokunup hissetmelerini, kendilerinin yapmalarını sağlıyorum. Cesaret veriyorum.” (İ6)

Öğretmenler, dersleri öğrencilerin günlük yaşamlarıyla ilişkilendirme konusunda, ders sırasında evde kullandığı ve normal hayat içinde bulunduğu ortama göre ilişkilendirmeler yaptıklarını, okula giden çocuklara okulla ilgili, okul derslerinin gidişatıyla ilgili, arkadaş ortamları, duygular, sosyal beceriler ve günlük konuşma kalıplarını uygun hale getirdiğini, örnekler vererek ya da bununla ilgili gerçek bir olaydan faydalandığını, çevresiyle ilişkilendirerek dersin akışını belirlediğini, günlük yaşamda birey için ne önemli ise dersi ona göre şekillendirip bağdaştırdığını, öğrenciye kazandırılacak kazanımın ilk önce günlük yaşamdan örnekler vererek çocuğun ilişkilendirmesini sağladığını, sonra konuyla bağlantı kurduğunu, ev ödevi verdiğini, daha çok dil öğretimiyle ilgili yaşantısında olan etkinlikler (çamaşır asma, sofrayı kurma) yaptırdığını, bunun için materyaller kullandığını, günlük hayatı anlatan görsel okumalar yaptıklarını, günlük hayatı anlatan oyunlarımız oynadıklarını, aile ile iletişime geçilerek ders öncesi ailede yaşanan bir olay varsa anlatması istenilerek ona göre planın esnetildiğini (örneğin hayvanat bahçesinde yaşadığı bir olayı derse eklemek gibi), dersleri günlük yaşamlarını unsurlar planladığını, günlük yaşamda karşılaşılabilecekleri problemleri, özel günleri, duyguları göz önüne alarak derslerde konu olarak işlendiğini, dersin konusu ne ise onu günlük yaşantılarıyla ilişkilendirip örnekler verdiğini, çocuğun yaşantısına yönelik sorular sorduğunu ve anlatması için fırsat verdiğini, öğrenciye kendi yaşantısının o konuyla ilgili kısmının anlattırıldığı, öğretim programında günlük yaşam becerileri adı altında bir kazanımın olduğunu ve bu kazanımda yer alan ellerini yıkama gibi günlük yaşamda yaptığımız işleri uygulamaya döktüklerini, hayvanlar tanıtılacaksa bahçenizde hangi hayvanlar var, isimlerini biliyor musun gibi sorular sorarak günlük yaşamlarıyla ilişkilendirdiğini, çocuk köyde yaşıyorsa örnekleri köydeki yaşamdan yola çıkarak verdiğini, okulda öğrendiği beceriyi (dış fırçalama gibi) evdeyken yapmasının istendiği, öğrencilerin günlük kazanması gereken öz bakım becerilerini öğretmeye çalıştıklarını, günlük yaşantısına benzer

etkinlikler seçtiğini, (bulaşık yıkama oyunu, çamaşır asma oyunu, pazarcılık oyunu, yemek masası hazırlama, toplama işlerine yardım etme, çay servisi yapma, masa ve yer silme gibi), dil konuşma çalışılan çocukla öncelik olarak günlük yaşamda kullandığı kavramları söyletmeye çalışıldığını (büyük, küçük, uzun, kısa kavramlar, kullandığı kaşık çatal ile öğretmeye çalışıldığını, örneklerin günlük hayatta karşılaşılabilecek veya karşılaşılan durumlardan seçtiğini belirtmişlerdir (Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, İ1, Ö2, İ3, İ5, İ6, S1, S2, S3, O1, O2, O3, O4, O5, O6, S5, S6).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Yapılan etkinlikleri ev aktiviteleri olarak ödev veriyorum. Kendi aşamalarından konulara değinerek ilgilerini çekiyorum. Yakın çevrelerini baz alarak etkinliklere katıyorum.” (İ4)

“Öğrencilerin günlük yaşamlarında eksik kaldığı yönleri belirleyip ona göre ders içeriği hazırlıyorum. (annesiz olmayan öğrenciye anneye verilecek hediye hazırlatmamak gibi).” (S4)

“Öğrencilerin günlük hayatta karşılarına çıkabilecek problemleri belirliyorum ve buna göre sınıfta mini uygulamalar yaptırıyorum. Uygulamaya müsait olmayan konular için de öğrencinin fikirlerini alıyor ve tartışıyorum.” (Ö6)

Öğretmenler, özel gereksinimi olan öğrencileri dikkate alma konusunda, bütün öğrenciler özel gereksinimli olduğu için hepsinin ayrı ayrı bireysel olarak değerlendirilerek etkinlik planlandığını, önce varsa davranış problemi üzerinde çalışıldığını, öz bakım becerilerini yapamayanlara öz bakım becerisiyle ilgili etkinlikler planlandığını, seviyelerine inerek iletişime geçildiğini, özel gereksinimlerini onlara hissettirmeden ihtiyaçlarına yönelik etkinlikler planlandığını, öğrencinin seviyesine uygun materyal seçtiğini, küçük kas zayıflığı varsa o yönde çalışıldığını, bedensel varsa o yönde çalışıldığını, bazen sık tekrar bazen daha yavaş ilerlediğini, dersin hızını çocuğa göre belirlediğini, küçük ihtiyaçlarını (çanta, kitap, kıyafet gibi) karşılamak için ödül sistemi yaptığını, belli yıldızla ulaştıkça en çok neye ihtiyacı varsa o ödülü verdiğini, işitme cihazı gibi ihtiyaçlarda ise kurumla iletişime geçerek öğrencilerin eksik cihazlarını verdiğini, kendini daha rahat ve güvende hissetmesi için sınıf ortamını ona göre ayarladığını, eğer psiko-motor beceri eksikliği varsa çocuğun becerisini dikkate alarak yapıldığını, sınıf ortamında dil konusunda jest ve mimiklerine dikkat ederek veya durgunluğuna bakarak çalışıldığını, toplumsal ve sosyal alanlarda düzenlemeler yapıldığını, öğrencilerin daha çok yaşamlarını kolaylaştıracak ihtiyaçlarını karşılayabilecek testler yaptığını, özel gereksinimli öğrencilere daha fazla etkinlik yaptırdığını, daha fazla sabır göstererek özveride

bulunarak tekrarlama aşamasını uyguladığını, onları benimsediğini, dinlediğini gösterdiğini, eksik olduğu konulara daha çok dikkat ettiğini, fiziksel engeli olan öğrencilere göre ortam düzenlediğini, öğrencilerin her biri için onlara özel düzenlemeler yaptığını, çevreye farkındalık kazandırmaya çalıştığını, çocuğun çevresindekilerle iletişim kurup empati duymasını sağlamaya çalıştığını, öğrencinin rahatsız olduğu, hoşlanmadığı davranışları yapmaktan kaçınarak derste daha etkili olmasını sağladığını, onlarında bu toplumun bir parçası olduğunu hem kendisine hem de topluma hissettirmeye çalışıldığını, öğrenciyi tanıyarak işe başladığını, gereksinimlerinin dersi etkileme oranına göre planı esnek bıraktığını, farkındalık oluşturmak için engellilere özel günlerde sunumlar yaptığını belirtmişlerdir (Ö1, Ö2, Ö3, Ö5, İ1, Ö2, İ3, İ4, İ6, S1, S2, S3, S4, O1, O2, O3, O4, O5, O6, S5, S6).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Gözlerinin içine bakıp sıcak içten ve samimi bir gülüşle onları karşılamak onları dikkate alıp değer verdiğimi hissettirmek için sürekli ikili diyaloglara girerim. Her zaman ruh hallerini gözlemlerim”. (Ö4)

“Bireyin eksik olan becerilerine yönelik materyal oyuncak temin ediyorum. Ders içinde bunu pekiştireç olarak kullanıp bireye hediye olarak veriyorum. Bu durum hem bireyin özel gereksinimi hem de duygusal olarak onu destekliyor.” (İ5)

“Aslında bütün öğrenme süreci özel gereksinimlerine göre düzenlenmektedir. Bu öğrenciye uygun olarak hazırlanan BEP ile başlar. Öğrencinin kendi gelişim hızına göre devam eder ve kendi yeterlikleri çerçevesinde ölçme değerlendirme ile son bulur.” (Ö6)

Öğretmenler, çevrenin doğal, kültürel ve sosyoekonomik özelliklerini dikkate alma konusunda, derslerin, çocuğun yetiştiği ortamdan seçilecek yanlış anlamaya sebep olmamaya çalışıldığını, bireyin yaşadığı çevrenin kültürü, sosyoekonomik özellikleri hakkında bilgi topladığını, aile ile zaman geçirecek daha sağlıklı bilgiler aldığını, çevrenin ve ailenin sosyo-ekonomik durumuna göre materyal hazırladığını, ailenin çalışmalarının devamını sağlayabilmesi için materyal sağladığını, yapılan etkinliklerde öncelikle aile destekli aile eğitimi yaparak ders öncesi çalışma yapıldığını, aile bilgilerinin genel itibari ile yazılı olarak alındığını, yaşadıkları çevre hakkında bilgi alarak ona göre ödev planlamalar yapıldığını, bireyin çevresine aile ve yaşadığı ortam ve seviyesine uygun çalışma ve plan hazırlandığını, çevrenin özelliklerine göre ders anlatıldığını, çocuğun çevresinden yola çıkarak örnekler verildiğini, etkinliklerin çocuğun ailesinin kültürel, sosyo-ekonomik özelliklerine göre hazırlandığını, aile ile konuşulup aileyi bilinçlendirmeye çalıştığını

belirtmişlerdir (Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, İ1, İ3, İ4, İ5, S1, S2, S3, S4, O1, O2, O3, O4, O5, O6, S6).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Öğrencilerimiz işitme olduğu için algılarını daha düşük. Şaka yapmaktan, kültürel olaylardan çok uzak. Bu etkinliklerden önce günlük hayatta tam olarak anlatmaya çabalıyoruz.” (Ö2)

“Çevrenin doğal ve kültürel yapısını öğretmeye çalışıyorum. Mesela Antep’i tanımalarına yardımcı oluyorum. Öğrencilerimiz çoğunlukla doğudan ve Kürt aileler olduğu için kültürlerine ters bir şey vermiyorum. Sosyoekonomik olarak yapamayacakları veya gidemeyecekleri yerleri tanımaları için görsel hazırlık yaparak tanıtıyorum” (İ6).

“Öğrenciye bilinçli tüketici olmakla ilgili çeşitli etkinlikler yaptırıyorum. Doğanın korunması ve israftan kaçınması adına hem model oluyor hem de bazı derslerimi konu ile ilişkilendiriyorum. Bulabilirsem konu ile ilgili çizgi filmler izletiyorum” (Ö6).

Öğretmenler, öğrencilerin derslerde analitik düşünmesine yönelik etkinlik hazırlama konusunda, öğrencinin isteğini dikkate alarak yöneldiği konu alanlarına yönlendirerek derinlemesine araştırma yaptırdığını, yaptıkları ödevlerde ve derslerde mantık kurma, birbirleriyle ilişkilendirme sayısal verilere çevirme etkinlikleri yapıldığını, kavram ve bilgi haritaları hazırlayarak somutlaştırmasını sağladığını, kesinlikle çocukların da bu sürecin birer parçası haline getirildiğini, böylece daha aktif olabildiklerini, üst düzey bilişsel becerilerine geliştirmeye yönelik ders etkinlikleri yaptığını, öğrencinin kazanımına göre etkinlik hazırladığını, zeka oyunları ile parçadan bütüne çalışmalarını yaptırdığını, ses dinlemeye yönelik basit deneyler yaptığını, kurumlarında uygun materyallerinin mevcut olduğunu, derslerde bu materyallerden faydalandığını, problemlere çözüm yolu bulma etkinlikleri yapıldığını, mantık kurma, hikaye tamamlama gibi etkinlikler hazırlandığını, basit deneyler yaptığını, işlemsel zekalara yönelik pratik çalışmalar yapıldığını, görsel uzamsal zekâsını destekleyecek mantık yürütmesini uygulayacak ilişki kurma gibi çalışmalar yaptığını, sık sık sorular sorduğunu, problemi çözmesi için sadece ipucu verdiğini, çok fazla yönlendirmediğini, yap-boz yaparken çocuğun parçalardan bütüne ulaşmasını sağlayarak analitik düşünmesine uygun etkinlik yaptırdığını, sözel ipucu yardımıyla düşünerek yapmasını sağlamaya çalıştığını, , okuma yazma dersinde önce harflerden başlayıp hece ve sözcükleri okuması çeşitli oyunlarla desteklediğini, bir konu seçilerek o konu ile ilgili farklı fikirler sunmasını istediğini, nedensel öğeler içeren hikayeler verip sonuçlarını neler olabileceği

hakkında tartışmalar yaptırıldığını, hayal ettiği şeyleri çizmesini istediğini, yapboz şeklindeki oyuncaklarla yeniden materyali yapmasını bu süreçte düşünmesini sağladığını, öncelikle sorunla ilgili neler düşündüğünü açıklamasını istediğini ve sonra sorunu farklı açılardan sunarak fikirlerini aldığını, düşünceleri sistematikleştikçe pekiştireç kullandığını, analitik çalışmaları yapabilecek öğrenciler ile dikkat geliştirici çalışmalar (tangram gibi etkinlikler) yaptığını belirtmişlerdir (Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, İ1, Ö2, İ3, İ4, İ5, S1, S2, S3, O1, O3, O4, O5, O6, S5, S6).

Öğretmenlerin, öğrencilerin derslerde analitik düşünmesine yönelik etkinlik hazırlama konusunda iki katılımcı (S4 ve O2) ise, öğrencilerim analitik düşünebilecek kapasitede olmadığını, çocukların analitik düşünmeye müsait olmadığını, zekâ seviyeleri bir problemi çözmek için ve bilgileri ayrıştıracak sonuca varmaya uygun olmadığını belirtmişlerdir.

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Analitik düşünme ile ilgili öncelikle basit etkinlikler yaptırıyorum ki öğrencinin düşünme yapısını analitik düşünmeye hazırlayayım. Daha sonra öğrenciye her problem durumu için öğrenciyi analitik düşünmeye yönlendirici sorular soruyorum” (Ö6)

“Düşünmelerini sağlayan sorular soruyorum. Rahat bir şekilde kendilerini ifade etmeleri için özgür bir ortam oluşturuyorum. Cevaplarını yargulamadan, tenkit etmeden dinliyorum. Sence nasıl olmalı? Böyle olsaydı nasıl olurdu? Niye öyle olmuş? Sen olsan ne yapardın? Gibi sorularla farklı bakış açısı geliştirmelerini sağlıyorum.” (İ6)

Öğretmenler, eğitim öğretim faaliyetlerinde ilgili kişi, kurum, kuruluş ve meslektaşları yaptıkları iş birliği konusunda, öğrencinin duruma hakkında ve gelişmelerini dikkate alarak ortak aldığımız derslerde diğer öğretmenlerle fikir alışverişinde bulduklarını, öğrenci hakkında daha önceki öğretmenden bilgi aldığını, öğrencinin özelliklerini ve seviyesini, sevdiği etkinlikleri öğrendiklerini, kurumlarının bununla ilgili materyalleri temin ettiğini, bununla ilgili öğretmenler olarak kendi aralarında toplantılar düzenleyip bilgi alışverişinde bulduklarını, öğretim planından önce kurum, branş öğretmenleri ile ortak derse, ortak öğrenci ile ilgili bilgi alışverişi ve işbirliği yapıldığını, çocuğun duyma problemine dayalı aynı özellikte olan çocuklarla ilgili kurumumuzdaki ve diğer kurumlardaki aynı alan öğretmenleri ile ilgili işbirliği yaptıklarını, eksik oldukları konularda koordinatörlerinden yardım aldıklarını, iş arkadaşlarıyla çocuğun durumunu ve neler yapabileceğini konuştuklarını, birbirlerini gözlemlediklerini, eksiklerini mutlaka tamamlamaya çalıştıklarını, öğretmenlerle toplanıp farklı etkinlik planları

yapıldığını, kurum sahibinden gerekli materyali temin etmesinin istendiğini, Milli eğitimdeki çocuğun kayıtlı olduğu ve devam ettiği okuldaki öğretmeni ile irtibat halinde olduğunu, çocuğun eksikliğine yönelik uygun materyalleri temin etmede iş birliği yapıldığını, ilgili kişi, kurum, kuruluş ve meslektaşlarla birlikte seminerler yaptıklarını, ortak fikir ve bilgi paylaşımında bulduklarını, meslektaşlarıyla genelde oturup sohbet esnasında uygulanan taktiğin, materyalin işe yarayıp yaramadığını paylaştıklarında etkili olan yöntemi seçmede kolaylık olduğunu, kendisini yeterli gördüğü konularda meslektaşlarına yardımcı olduğunu, öğrenciyle ilgili yapılabilecekler üzerine beyin fırtınası yaptıklarını, farklı alanda uzman öğretmenlerle bilgi alışverişi yaptıklarını, öğrenci için gerekli olanlar hakkında kurum sahipleriyle işbirliğinde bulduklarını, zümre toplantıları yaparak fikir alışverişi yaptıklarını, tecrübe paylaşımı yaptıklarını belirtmişlerdir (Ö1, Ö2, Ö3, Ö5, İ1, Ö2, İ3, İ4, İ5, .S1, S2, S3, S4, O1, O2, O3, O4, O5, S5, S6).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Daha çok günlük hayatta istişarelerde bulunarak bilgi alışverişinde bulunuruz. Ayrıca özel olarak bir durumla karşılaştığımda ya da meslektaşlarım karşılaştığında öğrenciyle birlikte derse girip söylenen durum hakkında gözlem yapılır ve daha sonra değerlendirmesi yapılır” (Ö4).

“Kurumdaki arkadaşlarla fikir alışverişi yapıyorum. Özellikle çapraz dersi başka öğretmende olan öğrencilerin öğretmenleri ile o çocuk hakkında görüşüyorum. Okuldaki öğretmenleri ile telefonla arayarak görüşüyorum. Okuldaki durumlarını soruyorum. Buradaki durumları hakkında bilgi veriyorum. Sosyal medyadan takip ettiğim gruplar var” (İ6).

“Eğitim çocuğun çevresinde bulunanların etkileşimi ile ilerleyebilecek bir şey bu yüzden hep iletişim halindeyim. Dersten sonra aile bilgilendirmesi yapıyorum, materyal isteme vs. konularında müdür ile iletişim kuruyorum, çocuk ile etkili olamadığımı düşündüğüm zamanlarda meslektaşlarım ile fikir alışverişi yapıyorum, çocuğun devlet okuluna gidiyorsa oradaki öğretmeni ile görüşmeler yapıyorum” (O6).

“Tecrübeli meslektaşlarımdan öğretim sürecini düzenleme konusunda fikir alıyorum. Öğrencinin günlük yaşam becerilerinde bulunan etkinlikleri bizzat uyguluyorum. Örneğin markete gitmek, restoranda yemek yeme gibi. Bunun için de ilgili işyerleri ile önceden iletişime geçerek işbirliği sağlıyorum” (Ö6).

Öğretmenler, öğretme ve öğrenme sürecinde bilgi ve iletişim teknolojisini etkin kullanma konusunda, öğrenciler evde teknoloji ile iç içe olduğu için ev içerisinde tekrar etmeleri gereken bir beceri varsa ödevlendirdiklerini, eğitici ders videolarını izleterek dersin daha etkili ve verimli geçmesini sağladıklarını, öğretim sürecinde genellikle kazanımı öğrenciye verdikten sonra bilgi iletişim araçlarını destek amaçlı kullandıklarını, konuşma, dinleme, dili kullanma, iletişim güçlüklerini gidermeye yönelik bilişim teknolojilerini kullanmaya özen gösterdiklerini, en çok cep telefonlarını kullandıklarını, anlatılamayan bir şeyin hemen görselini aratıp telefonda gösterdiklerini, ya da konu ile ilgili video izlettirdiklerini, anlamadığı olayı, kelime, deyim, atasözü gibi soyut ve soyut olmayan kavram-etkinlik için video, resim, hikâye gibi şeyler araştırdıklarını, bilgisayar üzerinden oyunlu etkinlikler yaptırdıklarını, çalışılan konu ile ilgili resim yazı gibi örnekleri kullandıklarını, derse uygun teknolojik ürünleri ders süresine uygun olarak kullanmaya çalıştıklarını, bazı sınıflarda teknolojik aletler çok fazla olmadığı için teknolojinin çok fazla kullanılmadığını, etkinliklerde çizimlerin gerçeğe uygun olması, çocuğun gösterilen nesnenin şeklin doğru kavrayabilmesi açısından bilgisayar çıktısı kullandıklarını, imkanlar dahilinde sınıfta bilgisayar kullandıklarını, telefon veya bilgisayar destekli bilgileri görsel ve sesli bir şekilde benimsetmeye çalıştıklarını, çocuğun bireysel farklılıkları dikkate alınarak teknolojiden yararlandığını, eğitsel oyunlar, şarkı dinleme, hayvan sesleri dinleme etkinliklerini tablet kullanarak yaptıklarını belirtmişlerdir (Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, İ1, Ö2, İ3, İ4, İ5, S1, S2, S3, S4, O1, O2, O3, O5, O6, S5, S6, Ö6).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Bazı derslerimi bilgisayar destekli olarak bilgisayardan yapıyorum. Derste bilemediği nesne ve yerleri internetteki arama motorlarından arayarak resmini gösteriyorum. Telefonuma yüklediğim müzik çalışmalarını derste kullanıyorum. Öğrencinin durumu için telefona video kaydı alıyorum.” (İ6)

“Boyama sayfalarını çocuklarla birlikte bilgisayardan çıkarıyorum video izliyor izlediğimiz videonun olumlu ve olumsuz yönlerini konuşuyorum”. (O4)

Öğretmenler, öğretme ve öğrenme sürecinde kullanılan yöntem ve teknikler konusunda, öğrencinin durumuna göre en iyi şekilde yarar sağlayacak, model olma yöntemi kullandığını, zihin engelliler öğretmeni olanların genel olarak doğrudan öğretim yöntemi kullandığını, buluş yoluyla, sunuş yoluyla, araştırma ve inceleme yoluyla, tümevarım ve tümdengelim yöntemi, tartışma yöntemi, soru cevap tekniği,

problem çözme tekniği, gösterip yaptırma tekniği, genellikle yaparak yaşayarak öğretim yöntemini, kademeli yaklaşım yöntemi, aktif öğrenme yöntemini, dinleme ile ilgili teknikler, kitap bakma tekniği, oyun oynama tekniği, etkin dinleme yöntemi, deneme yanılma, beyin fırtınası, drama, örnek olay, işbirlikli öğrenme, bireyin durumuna uygun sözel ipucu, aktif öğrenme, sözlü anlatım, soru-cevap yöntemlerinin kazanımına göre değişerek kullanıldığını belirtmişlerdir (Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, İ1, Ö2, İ3, İ4, İ5, S1, S2, S4, O1, O2, O3, O4, O5, O6, S6, Ö6).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Sözel olarak anlatım yöntemini çoğunlukla kullanıyorum. Okuma anlama yapıyorum. Soru cevap yapıyorum. Çoktan seçmeli sorularla test kullanıyorum. Boşluk doldurma, doğru yanlış kullanıyorum. Sözlü soru cevap kullanıyorum” (İ6).

“Çocuğa yönelik olanlar. (Çocukları bireysel adlığimiz için her çocukta aynı yöntem kullanılmaz) O yüzden bazı öğrencilerde gösterip yaptırma bazı öğrencilerde sözlü anlatım kullanıyorum”. (S3)

Öğretmenler, öğretme ve öğrenme sürecinde gerekli materyallere ulaşma ve kullanma konusunda, kurumdan ve diğer öğretmenlerden materyalleri temin ettiklerini, eksik bir şey olduğunda kurum yetkililerine söylendiğini ve onların da temin ettiğini, alışverişi öğretirken dahi büyük yazar kasa, alışveriş sepeti, paraların oyun odasının bir köşesinde bulunduğunu, özellikle bedensel engelli öğrencilerle top, yastık, lego gibi materyallerle alıştırmalar yaptığını, kas gelişimi için çivi çaktırma yaptırdığını, dil gelişimi için eşleme kartlarıyla çalışıldığını, materyal seçiminde öğrenciye uygunluk düzeyinin dikkate alındığını, bunun yanı sıra ailelerin de kolaylıkla ulaşabilecekleri materyalleri kullandığını, materyalleri mutlaka değişik fonksiyonlarını farklı biçimlere değiştirerek kullandığını, yağmur alarmı, sesli kitaplar, konuşan saatler, konuşan sözcük materyalleri kullandığını, yaşı küçük öğrencilere her ders farklı materyal kullanıldığını, mutfak ile ilgili oyuncak tencere, tabak, bardak kullanıldığını, hayvanlarla ilgili konuda hayvan götürüldüğünü, kurum sahibine alınacak materyal, araç, gereç listesi verildiğini ve kurum sahibi temin ettiğini, tamircilikle ilgili konuda tamir kutusu oyuncaklarıyla çalışıldığını, arabası bozulan ve tamirci olan iki kişi arasında drama çalışması yaptırıldığını, bazı artık materyallerden kendilerinin de yaptığını, bazen veliye aldırıldığını, düğme açma kapama eğitim materyalinde çocuğa düğme açmayı öğretildiğini, sayı sayma için abaküs kullandığını, küçük kas gelişimi için oyun hamuru, çivi tahtası kullanıldığını, dikkat yoğunlaştırma çalışmalarında el, göz koordinasyon seti kullandığını, öğretmenlerle haftada bir gün toplanıp derslere

uygun materyaller geliştirdiklerini belirtmişlerdir (Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, İ1, Ö2, İ3, İ6, S1, S2, S3, O1, O2, O3, O4, O5, O6, S6, Ö6).

Öğretmenler, sınıfta istenmeyen davranış ve durumlarla baş etme konusunda, öğrencinin hata yaptığını ve olması gerekeni göstererek uyardıklarını, materyalleri yere atmada öğrencinin kendisinin geri toplamasını sağladığını, ilk olarak görmezden geldiğini, başka yere dikkat çektiğini, kurallara uyduğu takdirde ödül kazanacağını bildiği için sorun olmadığını, oyuncakları sürekli atmayı seven öğrenciye basket atma gibi etkinlikler yaptırıldığını, çocuklar ödül olarak kendini tatmin ettiği için ders içerisinde yapmadığını, bireyin dikkatini başka şeylere yönelttiğini, sönme ilkesini uyguladığını, öğrencinin öğretim esnasında aniden gelen hırçınlık ile çığlık atması durumunda sessiz kalıp sadece izlediğini ve bir süre sonra ilgi görmediği için sakinleşip tekrardan derse odaklanabildiğini, sorumluluk verdiğini, istenen davranışı pekiştirdiklerini, mahrum bırakma yöntemi uyguladığını, tutarlılık sergileyerek çözdüğünü, aile ile işbirliği kurduğunu, fark etmesini sağladıktan sonra aşamalandırarak pekiştiricilerden yararlanarak düzelttiğini, tutarlı bir şekilde yanlış olan davranışı değiştirme çalışmaları uyguladığını, baş edemediğinde bir köşeye oturarak hareket alanını sınırlayıp sadece o alanda etkinliği uygulamaya çalıştığını, bireyin sakinleşmesini beklediğini, sınıf içinde birlikte alınan kuralları hatırlattığını, yaptığı olumsuz davranışı ona anlatarak düşünmesini istediğini, davranışında var olan yanlışlıkları bulmasını istediğini, bunları tekrar etmemesi gerektiği üzerine konuştuğunu, gözlerimin içine kararlı bir şekilde bakıp yapmaması gerektiğini söylediğini, sıkıldıysa materyal değiştirdiğini, sevdiği ödülleri vererek davranışını düzeltmesini sağladığını, iyi davranışları pekiştirdiğini belirtmişlerdir (Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, İ1, Ö2, İ5, İ6, S2, S3, O1, O2, O3, O4, O5, O6, S5, S6)

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Tatlı, sert bir şekilde otorite konulur. Davranışlarda asla taviz verilmez. Aileyle iletişime geçilir. Evde de istenmeyen davranış sergilendiğinde görmezden gelme, taviz vermeme kullanılır. Çocuk anneyle derse girmek ister. Diğer sınıflarda da annelerin olmadığı ara sıra annelerin derse girebileceği anlatılır. Ağladığında da anne içeri girmez. Diğer sınıflarda gezilir. Daha sonra taviz verilmeden derse devam edilir.” (İ3)

“İstenmeyen bir davranış olduğunda ya da öğrenci bir materyale ya da bir şeye takıldığında dikkatini başka şeylere çekmeye çalışıyorum. Dikkatini çekecek ilgisini dağıtacak bir etkinlik yapıyorum. Örneğin öğrenci bir oyuncak arabaya takılmış, başka hiçbir şeyle ilgilenmiyor, öğrencinin

ilgisine göre şarkı söyleyerek hep oynayarak beş dakika boyunca resim yaptırarak ilgisini o arabadan çekmeye çalışıyorum.” (S1)

“Öğrenciler genelde öğretmenlerini sevdikleri için öğretmenlerini üzmemek istemiyorlar. Üzüldüğümü belirttiğimde öğrenci istenmeyen davranışından vazgeçiyor. Ayrıca tüm istenmeyen davranışların nedenlerini araştırıp onu ortadan kaldırdığımda istenmeyen davranış da ortadan kalkıyor. Örneğin derste tabletten oyun oynamak için ağlan bir öğrenciyi ikna etmeye çalışıyorum. Önceliğimizin ders olduğu konusunda kendisini ikna ediyorum. Genellikle büyükanne kuralını uyguluyorum. Dersimizi güzel yaparsak sonunda tabletten oyun oynamana izin veririm diyorum.” (Ö6)

Ölçme ve değerlendirmeye yönelik bulgular

Öğretmenlerin, “Ölçme ve Değerlendirme” teması ile ilgili görüşleri ölçme ve değerlendirme araçları hazırlama, ölçme ve değerlendirmede süreç ve sonuç odaklı yöntemler kullanma, ölçme ve değerlendirmeyi objektif ve adil olarak yapma, ölçme-değerlendirme sonuçlarına geribildirim verme, ölçme-değerlendirme sonuçlarına göre öğrenme süreçlerini yeniden düzenleme alt tema başlıkları altında ele alınmıştır. Katılımcı öğretmenler, çoğunlukla benzer konulara değinmiş olsalar da, bazı alanlarda farklı sorunlara dikkat çekmişlerdir.

Öğretmenler, ölçme ve değerlendirme araçları hazırlama konusunda, çocuğun gelişimine göre değerlendirme ölçekleri hazırladıklarını, bilişsel dayanaklı çocuklarda çoktan seçmeli testler hazırladığını, psiko-motor dayanaklı ölçmelerde ise ayrıntılı var-yok testleri kullandığını, genellikle sözel ipuçlarına bağlı olarak öğretim yaptıklarını, öğrencinin durumuna göre fiziksel, sözel gibi yardımlar sağladıklarını, genellikle sözlü ve performansa dayalı ölçme yöntemi kullandığını, özellikle fiziksel ve bedensel engelli öğrencilerimde performansa dayalı ölçme yöntemleri kullandığını, değerlendirme formları ve gelişim testleri kullandığını, beceriye dayalı kazanımlarda psiko-motor ölçekler, bilişsel dayanaklı ölçme araçlarında ise çoktan seçmeli, bilgisayar destekli ölçme araçları kullandığını, çocuğun seviyesini belirlemek, ilerleyip geliştiğini anlamak için yaptıkları testlerin olduğunu, örneğin cümle ayırt etme kelime ayırt etme, benzer kelime ve heceleri ayırt etme testlerini kullandığını, işitme ile ilgili 3 ayda bir işitsel algı testleri yapıldığını, her öğrenciye ait değerlendirme olduğunu 0-3 yaş okul öncesi ve akademik diye adlandırılan değerlendirmeler yapıldığını, standart olmayan değerlendirme formları kullandığını, zihin engelli formu, işitme engelli 0-6 yaş formu, işitme engelli 7 yaş üzeri formu gibi formları kullandığını, ayrıca küçük adımlar formunu

kullandıklarını, kas gelişimi ve renk çalışmasına yönelik renkli bir kutu hazırladığını, çocuğun rengine uygun kartları kutuya yapıştırdığını, böylece hem el-göz koordinasyonunun hem de dikkat becerisini hem de kas ve renk kavramını öğrenmesini sağladığını, bireylere uygun olarak hazırladıkları değerlendirme testleri olduğunu, çoktan seçmeli test uyguladığını, öğrencinin başarısına göre dersini desteklemeye yönelik çalışmalar yapıldığını, yorum. çocukların gelişimsel özelliklerine göre öğrencilere ürün dosyaları hazırlandığını, verilen yönergeyi yapıp yapmadığına bakıldığını, genelde sınıf içinde olan materyalleri kullanarak yaptıklarını, önce görüşme yapıp öğrencilerin çalışmaları hakkında ve konuları anlama düzeylerini anlamak için kullandığını, otizm ilgi testler yapıldığını, değerlendirme formları kullandığını belirtmişlerdir (Ö1-Ö3-Ö5- İ1-Ö2-İ3-İ4-İ5-S1-S2-S3-O2-O3-S6).

Öğretmenler, ölçme ve değerlendirme araçları hazırlama konusunda bu araçları kullanmayanlar hayır hazırlamıyorum, RAM'dan gelen rapor doğrultusunda bireyin ihtiyacı olan kazanımlara yönelik eğitim verdiklerini, hali hazırda bulunan ölçme değerlendirmeleri kullandıklarını, özel eğitimde ölçüt koyarak değerlendirme yapma taraftarı olmadığını belirtmişlerdir (Ö4-S4-O1-O4-O5-O6).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Doğrudan eğitimi tercih ettiğim için hazır tabloları var onları dolduruyorum. Çocuğun her alanına yönelik, işitme öğrencisi de olsa zihin de olsa belli belgeleri var. 3 ayda bir bunları kontrol ederek gelişimini takip ediyorum. Fiziksel olarak becerilerini küçük kas-büyük kas becerilerini liste haline getirerek tarih yazarak her derste neyi ne kadar yapmış not alıyorum.” (Ö2)

“Sorularla test hazırlıyorum. İşitsel olarak kullandığımız testler var. 3 ay ara ile onu yapıyoruz. Bu testler kelime, cümle, harf ayırt etme şeklinde hazırlanmış. Bizim onun konuşmasını anlamamızı ve onun bizi anlamasını ölçüyor. Zihin için ayrı dil için ayrı formlarımız var. Küçük adımlar m-chat, tedil, todil, gibi. Bunlar hazır halde var kullanıyorum. D-3 yaş, okul öncesi, 1. Sınıf, akademik olmak üzere her seviyeye göre var. Zihin, işitme, dil, kekeme, otizm formlarımız ayrı ayrı hangisi uygunsa onu kullanıyorum.” (İ6)

“Evet haftalık değerlendirme formları kullanıyoruz. Hangi seviyede kaldığına yönelik ayrıntılı bir form. Ayrıca kişisel gelişim dosyası kullanıyoruz. Evet haftalık değerlendirme formları kullanıyoruz. Hangi seviyede kaldığına yönelik ayrıntılı bir form. Ayrıca kişisel gelişim dosyası

kullanıyoruz. Yapılan çalışmaları ekleyerek süreç odaklı bir değerlendirme de yapıyoruz.” (S5)

Öğretmenler, ölçme ve değerlendirmede süreç ve sonuç odaklı yöntemler kullanma konusunda, çocuğun gelişimlerini dokümanlara dökerek daha iyi izleme sağladığını, aşamalar halinde yapabildiğine göre en üst aşamaya kadar ne kadar yapabilirse sürdürüldüğünü, performansa dayalı yöntemler kullandığını, öğretilen kazanımlarla ilgili sözlü sınavlar yaptığını, ders sonunda yapılan alıştırmalarda, gözlemlerle, bağımsız olarak gerçekleştirmesine yönelik uygulamalı testler yaptığını, sonuç odaklı olarak uygulamalı testler yaptığını, kavram haritaları, zihin haritası, balık kılıcı haritaları ile süreç odaklı testler kullandığını, çoktan seçmeli, klasik test yöntemleri kullandığını, performansı görevi, portfolyo yöntemlerini kullandığını, genel olarak aile destekli çocukla işbirliği yapacak performans ödevine yer verdiğini, yazılı testler, sözlü sınavlar, işitme engelinden dolayı bilgisayar destekli sınavları yapmaya çalıştığını, öğrenci ürün dosyası kullandığını, uygulamalı sınavlar yaptığını, değerlendirme baz alınarak planlar hazırladığını, süreçte yaptığı kazanımlar için artı (+) eksi (-) verilecek davranışlara göre plan hazırladığını, sonuçlara uygun yöntem ve teknikleri değiştirdiklerini, daha yararlı olabilecek materyalleri kullandıklarını, konunun arkasından test, soru cevap şeklinde değerlendirme uyguladığını, ne kadar öğrenmiş olduğunu görmek için ölçme-değerlendirme yaptığını, okuma yazma dersinde uyguladığını, konuşma, dil eğitimi için hatırlama ve kavrama düzeylerini anlamak için kullandığını, ön ve son test şeklinde formları olduğunu ve 3 ayda bir çocuğun değerlendirmesinin yapılarak gelişiminin takip edildiğini, soru-cevap, grupla istasyon çalışması yaparak kullandığını, öğrenciye göre şekillendiğini, dönemsel olarak öğrencileri değerlendirmeye aldığını, kazanımları ileriye zincirleme yöntemi ile alt basamaklara ayırdığını ve biri olmadan diğerine geçmemeye özen gösterdiğini belirtmişlerdir (Ö1-Ö3-Ö4-Ö5-İ1-Ö2-İ3-İ4-İ5-İ6-S2-S3-S4-O1-O2-O3-O4-O5- O6-S6).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri aşağıdaki gibidir:

“En çok süreç ve sonuç odaklı yöntemler kullanıyorum. Çünkü bizim eğitimimizde her beceri basamaklara ayrılmıştır. Bu basamakları her birinin nasıl ilerlediğini hangi aşamalardan geçtiğini ve çocuğun bu süreçte neler başardığı kaydediyorum. Matematik işlemlerinde yöntemi öğrettikten sonra sonuca bakıyorum. Ama problemlerde hala sürece bakıyorum. Özellikle fiziksel alanda yapıp yapmadığına bakıyorum.” (Ö2)

“Kişisel gelişim dosyası kullanıyoruz. Yapılan çalışmaları ekleyerek süreç odaklı bir değerlendirme de yapıyoruz Evet haftalık değerlendirme

formları kullanıyoruz. Hangi seviyede kaldığına yönelik ayrıntılı bir form. Öğrencinin başarısını gözlemle ya da yazılı olarak ölçüp formlara işliyoruz". (S5)

Öğretmenler, ölçme ve değerlendirmeyi objektif ve adil olarak yapma konusunda, çocuğun var olan performansını yanlılık katmayarak not aldıklarını, yorum yapmadan gözlemlediği davranışı puanlandırıldığını, eğer objektif yapılamaz ise eğitime yanlı başlanmış olacağını, yapılan çalışmayı kameraya çekerek adil olmaya çalıştığını, cevaplarını sonuç kağıdına yazdığını ve diğer öğretmenlerle birlikte değerlendirdiklerini, çocuğun seviyesi ortadayken her şeyi doğru yaptığını söyleyemeyeceklerini, objektif ve adil olmak zorunda olduklarını, yapamadığı halde yaptığını söyleyemeyeceklerini, yanlıya yanlı denilmez ise bir sonraki maddede zorlanıp içe kapanık olacağını, her konu ve çalışma ile ilgili uygun değerlendirmeler yaptıklarını, konu odaklı sorular olmasına dikkat ettiklerini, soruları çocuğun seviyesine uygun bir şekilde bireysel hazırladıklarını, hazır olarak kullanılan ölçme ve değerlendirmeleri çocuğun engeli ve yaşına göre seçtiklerini, çocuğun gelişimi dikkat alınarak değerlendirme yaptıklarını, her öğrenciye aynı anlayış ve sevecenlikle yaklaşıldığını, bireysel farklılıklara saygı duyulduğunu, öğrencileri yargılamadığını belirtmişlerdir (Ö1-Ö2-Ö3-İ1-Ö2-İ3-İ4-İ5-İ6-S1-S2-S3-S4-O1-O2-O3-O4-O5-S5-S6).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

"Her öğrenciye bağımsız bir şekilde bireysel değerlendirme yapıyorum. Örnek özel öğrenme güçlüğü olan bireye uygulamalı olarak değerlendirme yaparken; otizmlili olan birey için ise daha çok gözleme dayalı değerlendirme yapıyorum." (Ö4)

"Bireysel farklılığı olan çocuklarla çalıştığımız için çocuğun özelliğini dikkate alarak gerçek sonuçlar verecek testleri tercih ediyorum. Objektif ve adil sonuçları verilerle sağlamaya çalışıyorum." (Ö5)

"Benim ölçme ve değerlendirmem sadece çocuğa özeldir ve çocuğu genele göre değerlendirmem sadece kendi içinde değerlendirme yaparım." (Ö6)

Öğretmenler, ölçme ve değerlendirme sonuçlarına geribildirim verme konusunda geri bildirim sağlandığını, öğretimde aşamaları göstererek yanlı yaptın ya da yapamadın yerine bunu şöyle yapsan iyi olurdu ya da harika yaptın denildiğini, doğrusunu yapamadığında doğrusunu beraber yaptıklarını, model alma yöntemini kullandığını, öğrenciye çalışılan konu yetersiz olunca tekrar yapılarak geri bildirim sağladığını, sonucu aile ve çocukla geribildirim yaptığını, genellikle sözlü sınavlarda

kamera sistemi kullandığını, sonuçlardan sonra mutlaka ailelerle eksikleri hakkında görüştüğünü, bunlar üzerinde ek materyal doldurup ödevleri yaptırıp tamamlamaya çalışıldığını, değerlendirme sonucunun öğretmen arkadaşlarla paylaşıldığını, yapılacak etkinliklere birlikte karar verildiğini, öğrenciyle yanlışların hangi konuda olduğunu hangi konularda eksik olduğunun konuşulduğunu, öğrenci ile bunu nasıl düzeltebileceğin konuştuğunu, yanlış yaptığı soruları belirleyip doğrusunu anlattığını, çocuğa yaptığı bir etkinliği tekrar vererek aynı şekilde bağımsız yapıp yapamadığına baktığını, testlerdeki yanlışlarını gösterip doğru olanı beraber yaptıklarını, eksik olduğu konuları belirlediğini, öğrenci değerlendirildikten sonra paydaşlarla beraber fikir alışverişinde bulunulduğunu, işitme engelli çocuğu değerlendirdikten sonra neler yapılması gerektiği hakkında bilgi verildiğini, öğrencinin yapabilirliklerine göre dönüt verip düzeltme yaptığını, aileyi bilgilendirdiğini ve ona göre düzenlemeleri birlikte yaptıklarını, geri bildirimleri düzenli olarak verdiklerini, ders sonrasında aileyle iletişime geçerek neler yapıldığını ve evde neler yapmaları gerektiği konusunda bilgi verdiklerini, her ders sonunda ölçme değerlendirme ile ilgili gözlemlerini ve sonuçları öğrenci velisi ile paylaştığını belirtmişlerdir (Ö1-Ö2-Ö3-Ö4-İ1-Ö2-İ3-İ4-S1-S2-S3-S4-O1-O2-O3-O4-O5-O6-S5-S6-Ö6).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

“Sonuçları öğrenci ve ailelerle mutlaka beraber değerlendirmeye çalışıyorum. Aynı ölçekten bir benzerini mutlaka ailelere göndererek tekrardan yapmasını sağlayarak yapıcı geri bildirim sağlıyorum.” (Ö5)

“Aileye ve çapraz öğretmenine sonucu aktarıyorum. Bilgi veriyorum. İleriye yönelik hedefimi buna göre hazırlıyorum. Amacım çocuğu daha iyiye götürebilmek olduğu için geribildirimlerim yapıcıdır.” (İ6)

Öğretmenler, ölçme ve değerlendirme sonuçlarına göre öğrenme süreçlerini yeniden düzenleme konusunda, yapamadığı, performansa bağlı olarak kalan durumdan başladıklarını, yeni hedefler koyduklarını, öğrencilerle ilgili araştırmalar yaptığını, birey istenen etkinliği bağımsız olarak tam gerçekleştiremediği zaman aile ile irtibat halinde olup evde de yoğun bir ilgi göstererek istenilen kazanımı bağımsızlaştırdıklarını, çıkan sonuçlara göre yeniden düzenleme yapmaya çalıştığını, sonuç verimsiz çıktıysa çocuğun farklı alanlarına hitap ederek tekrar vermeye çalıştığını, eksik olan kazanım için farklı duygusal alanına hitap ederek düzenlemeye yer verildiğini, eğer cümle ayırt etmesi kötü çıktıysa o etkinliklere daha fazla yöneldiğini, daha etkili beş duyu organına seslenecek etkinlik planlandığını, değerlendirme sonucuna göre tekrar planlarını düzenlediklerini, materyal değişimi

yapılması gerekiyorsa değişim yapıldığını, çocuğun eksiklerini tespit edip nerde kalmış niye öğrenememişse onun üzerinde yoğunlaştığını, aynı bilgiyi farklı nasıl verebilirim diye düşünüp tasarladığını, yanlış yaptığı veya eksik olduğu konuları tekrar anlattığını, çocuk öğrenmemişse tekrar ettiklerini, olan eksiklere uygun yeniden materyal temin edildiğini, yeniden etkinlik hazırladığını, eksik olduğu alanları belirleyip ona göre ders yapıldığını, sürecin sonunda öğrenciye gerekli olan düzenlemelerin yapıldığını, çocuğun aktif olacağı şekilde ders planı programı yapıldığını, sınıfın fiziksel ortamında yöntem teknikte, aile ile iletişim sürecinde düzenlemeler yapıldığını, çocuğun ilgi ve becerilerine göre dikkat dağınıklığı varsa ona göre kısaltma yani esnek bir geçiş yapıldığını, yeri geliyor yöntemin değiştirildiğini yeri geldiğinde materyali değiştirdiğini, öğretim tekniklerini değiştirerek süreci tekrar planladığını belirtmişlerdir (Ö1-Ö3-Ö4-Ö5-İ1-Ö2-İ3-İ5-İ6-S2-S3-S4-O1-O2-O3-O4-O5-O6-S5-S6).

Bunların yanında bazı öğretmen görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Öğrencinin başardığı basamağı atlayarak, yapamadığından başlıyorum. Yapamadığı basamakla ilgili öğretimi yeniden planlıyorum. Materyalleri, ortamı, yöntemi değiştiriyorum. Basamakla ilgili beceriyi daha kolaya çekerek deniyorum.” (Ö2)

“Yeni materyaller üretiyoruz. Etkinlik uygulama yöntemlerini değiştiriyoruz. Sınıf ortamlarını yeniden düzenliyoruz. Ders içerisinde tüm alanlara yönelik çalışmalar yapmaya çalışıyoruz.” (İ4)

Sonuç ve Tartışma

Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin mesleki beceri yeterliklerinin öğretmen görüşleri açısından incelendiği bu çalışmada, özel eğitim alanında görev yapan öğretmenlerin mesleki beceri durumları ortaya konulmuş ve alan yazındaki diğer çalışma sonuçları ile birlikte değerlendirilmiştir.

Öğretmenler, öğretim programına uygun eğitim planı hazırlarken öğrencinin yaşı, gelişim durumu, çevresel şartlar ve bireysel özelliklerini göz önünde bulunduracak şekilde, çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarına uygun, öğrencilerin engel durumlarına göre, öğretim programına ve RAM'ın verdiği kazanımlar doğrultusunda plan hazırlandığı belirtmişlerdir. Majoko (2019) tarafından yapılan araştırmada, öğretmenlerin öğretim programı adaptasyonu konusundaki yetkinliklerinin kapsayıcı eğitim için gerekli olduğunu belirtilmiştir. Öğretmenler, eğitim sürecini planı hazırlama konusunda çocuğun okul dışındaki aile ortamı, bulunduğu durum, kendi bireysel özellikleri göz önünde bulundurularak, anne-babanın ayırabileceği yeterli zamana yayarak, uygun

maliyetli, mümkün olduğunca masrafsız, becerinin maliyet durumunun giderilmesinde aile ile iş birliği yapıldığını belirtmişlerdir. Korucu (2005) tarafından yapılan araştırmada, özel eğitim etkinliklerinde ailenin katılımının çok önemli olduğu halde bunun beklendiği düzeyde gerçekleştirilemediği belirtilmiştir.

Öğretmenler, öğrencilerin bireysel farklılıklarına ve sosyo-kültürel özelliklerine uygun eğitim planı hazırlama konusunda, öğrencinin ihtiyacı ve bireysel farklılıklarını dikkate alarak, öğrencinin bulunduğu aile ortamına ve ailesinin sosyo, kültürel özelliklerine, yaşam şartlarına, kültürüne, yaşam koşullarına göre, öğrencinin günlük yaşamını kolaylaştıracak, onun günlük yaşama katılmasını sağlayacak ve evindeki yaşantıya göre uygun planlamalar yaptıklarını, öğrencilerin seviye farklılıklarının tespit edilerek bulunduğu çevreye göre esnek bir program hazırladıkları, öğrencinin dil seviyesine ve özellikle evde iki farklı dil kullanılanlarda aile ile işbirliği yapılarak plan yapıldığı belirtmişlerdir. Işık (2014) tarafından yapılan araştırmada, zihin engelliler sınıf öğretmenlerinin programı uygulamada okulların engelli öğrencilere yönelik hazırlanmaması, uygulama alanı eksikliklerin bulunması, sınıflardaki öğrencilerin bireysel farklılıklarının olması nedeniyle programın aksaması, öğrenci devamsızlığı ve öğretmenin programı uygulamada gösterdiği yetersizlik şeklinde sorunları olduğu, aileyi de içine alan ve her engel grubuna yönelik bir programın olması gerektiği vurgulanmıştır. O'Gorman & Drudy (2011) tarafından yapılan araştırmada, okuldaki ve ulusal kültürlerdeki farklılıkları hesaba katma gerekliliği vurgulanmıştır. Öğretmenler, öğretim planı hazırlarken öğrencilere dini bayramlar ve milli duyguları farklı etkinlik süreçlerine dahil ederek vermeye çalıştıklarını, belirli gün ve haftalar, tarihi liderlerimizin yaşamları, yaptıkları önemli şeylerle ilgili görsel etkinlikler yapıldığını, günün anlam ve önemine uygun resim, şiir getirip üzerinde fikir ve düşüncelerini aldıklarını, öğrencide farkındalığın oluşmasını sağladıklarını, istiklal marşını ezberleme, bayrağımızın renginin neden kırmızı olduğu, ay ve yıldızın ne anlama geldiği konularına değinildiğini, bayrak, Atatürk tanıtımlı etkinlikler yaptıklarını, milli ve manevi değerlerin göz önünde bulundurarak plan hazırlandığını ve bu tür kazanımlara planda yer verildiğini belirtmişlerdir.

Öğretmenler, eğitim-öğretim materyalleri hazırlama konusunda, bireyin ihtiyaçları doğrultusunda işlevsel olması şartıyla en ucuz ve en uygun bir şekilde materyali hazırladığını, öğrencilerin seviyesi tespit edilerek materyalin ona göre seçildiğini, materyalleri önceden planlayarak dersin içeriğine, öğrencinin yaş ve gelişim seviyesine uygun olarak materyal hazırlandığını, yaşına, cinsiyetine, fiziksel yapısına uygun ve engeline dikkat ederek kazanımı en iyi sunabileceği materyali seçtiklerini, mevcut materyallerden yararlandıklarını, bazen elde yapılanları kendileri

yaptıklarını belirtmişlerdir. Wanjiku (2014) tarafından yapılan araştırmada, öğretim kaynakları ve destek hizmetlerinin yetersiz bulunduğu ortaya çıkarılmıştır. Kuyini vd. (2016) tarafından yapılan araştırmada, öğretmenlerin sınıfta öğretim materyallerinin varlığı durumunda daha fazla eğitim verdikleri belirlenmiştir. Öğretmenler, öğrencilerin bireysel farklılıklarına öğrencinin durumuna göre öğrenme ortamlarını düzenlediklerini, otizmlili öğrencilerin takıntılı oldukları materyallerin en öne indirildiğini, işitme öğrencilerinde olduğunca bağlantılı materyaller getirildiğini, hareketli öğrenciler için ortamı açmak gibi her ders her öğrenciye göre düzenlemeler yapıldığını belirtmişlerdir. Majoko (2019) tarafından yapılan araştırmada, katılımcılar farklı benzersiz ihtiyaçları olan çocukların tanınması ve değerlendirilmesinde öğretmen yetkinliğinin kapsayıcı eğitim için anahtar olduğunu ortaya koymuştur.

Öğretmenler, öğrencilerle etkili iletişim kurabilecekleri demokratik öğrenme ortamı oluşturmak konusunda etkili iletişim kurmak için sandalyesini öğrenciyle göz teması kurabileceği bir duruma getirdiklerini, demokratik öğrenme ortamını sağlayabilmek için öğrencinin o anki duygu düşüncelerine ve konuşmalarını dikkate alarak dinlediklerini, sınıf düzenlemesinde iletişimi sağlayacak afişler bulundurarak ve öğrencide merak uyandırarak soru sormasına yönelttiklerini, sınıf kurallarını öğrenciyle belirlediğini, dersin en başından isteklerine göre sınırlar çizerek dersin gidişatında sorun olmasını engellediğini, öğrencileri uygun oturma pozisyonlarına oturttuğunu, çocuğun önce kendi haklarını öğrenmesini sağladığını, çocuğun haklarını savunması gerektireceği durumlarda olanak sağladığını, işitme ve otizm çift engel bulunan çocuklarda ortamdaki oyuncakların tamamen kaldırıldığını, görme işitme çift engeli bulunan çocuklarda ise daha dikkat çekici materyaller hazırlanıldığını, her çocuğun ihtiyacına göre ortam seçildiğini belirtmişlerdir. Kurtulan (2007) tarafından yapılan araştırmada, öğretmen yetiştiren kurumların müfredat programlarına ilişki-etkileşim-iletişim ve etik ağırlıklı dersleri koymaları gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Öğretmenler, milli ve manevi değerlerin içselleştirmesine uygun eğitim ortamı düzenleme konusunda, sınıfta bayrak gibi milli manevi duygulara hitap eden özel şeyler bulundurduğunu, sınıf ortamını milli ve manevi değerlerin göstereceği ortamlar olarak hazırladığını, değerlere uygun drama çalışması yapıldığını, milli ve manevi değerleri anlatan hikayeler okuyup önemini anlattığını, belirli gün ve haftalarda törenler yapılarak, bayrak ve Atatürk kavramının verilmesinin sağlandığını belirtmişlerdir. Kızılkaya (2015) tarafından yapılan araştırmada, sınıfların yerlerinin uygun biçimde seçilmediği belirtilmiştir. Öğretmenler, eğitim, öğretim sürecinde zamanı etkin kullanma konusunda, ders öncesinde ne yapacağına

karar vererek plan dahilinde ders işleyerek zamanı etkili kullandığını, materyalleri ders öncesinde hazırladığını, planlarda yazılan etkinlikleri biraz daha esnek tuttuklarını, konunun öğrencinin ilgisine göre uyarlandığını, çocuğun dikkatini uzun süre tutmak amacıyla küçük aralar vererek dersi işlediğini, farklı yöntemler ve materyallerle öğrenciyi sıkmadan verimli geçmesini sağladığını, süreci eğlenceli hale getirmeye çalıştığını, zamanımı önceden planladığını belirtmişlerdir. Korucu (2005) tarafından yapılan araştırmada, özel eğitime muhtaç bireylere verilen eğitimin sürekli ve yenilenebilir olabilmesi için eğitimin tüm güne yayılması gerektiği belirtilmiştir.

Öğretmenler, dersleri öğrencilerin günlük yaşamlarıyla ilişkilendirme konusunda, ders sırasında evde kullandığı ve normal hayat içinde bulunduğu ortama göre ilişkilendirmeler yaptığını, günlük yaşamda birey için ne önemli ise dersi ona göre şekillendirip bağdaştırdığını, öğrenciyi kazandırılacak kazanımın ilk önce günlük yaşamdan örnekler vererek çocuğun ilişkilendirmesini sağladığını, sonra konuyla bağlantı kurduğunu, ev ödevi verdiğini, okulda öğrendiği beceriyi evdeyken yapmasının istendiği belirtmişlerdir. Kızılkaya (2015) tarafından yapılan araştırmada, ailelerin çocukların eğitim sürecine katılımının yetersiz olduğu belirlenmiştir. Öğretmenler, özel gereksinimi olan öğrencileri dikkate alma konusunda, bütün öğrenciler özel gereksinimli olduğu için hepsinin ayrı ayrı bireysel olarak değerlendirilerek etkinlik planlandığını, seviyelerine inerek iletişime geçildiğini, öğrencinin seviyesine uygun materyal seçildiğini, dersin hızını çocuğa göre belirlediklerini, kendini daha rahat ve güvende hissetmesi için sınıf ortamını ona göre ayarladıklarını, özel gereksinimli öğrencilere daha fazla etkinlik yaptırdığını, daha fazla sabır göstererek özveride bulunarak tekrarlama aşamasını uyguladığını, öğrencinin rahatsız olduğu, hoşlanmadığı davranışları yapmaktan kaçınarak derste daha etkili olmasını sağladığını, onlarında bu toplumun bir parçası olduğunu hem kendisine hem de topluma hissettirmeye çalışıldığını belirtmişlerdir.

Öğretmenler, öğrencilerin derslerde analitik düşünmesine yönelik etkinlik hazırlama konusunda, öğrencinin isteğini dikkate alarak yöneldiği konu alanlarına yönlendirerek derinlemesine araştırma yaptırdıklarını, problemi çözmesi için sadece ipucu verdiğini, çok fazla yönlendirmediğini, yap-boz yaparken çocuğun parçalardan bütüne ulaşmasını sağlayarak analitik düşünmesine uygun etkinlik yaptırdığını, sözel ipucu yardımıyla düşünerek yapmasını sağlamaya çalıştığını, hayal ettiği şeyleri çizmesini istediğini, yapboz şeklindeki oyuncaklarla yeniden materyali yapmasını bu süreçte düşünmesini sağladığını belirtmişlerdir. O'Gorman & Drudy (2011) tarafından yapılan araştırmada, özel eğitim ihtiyacı olan çocukların eğitiminde müfredatı öğrencilerin ihtiyaçlarına uyarlayabilen yüksek eğitimli, özerk,

yetenekli, profesyonel ve kararlı öğretmenlere ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Öğretmenler, eğitim öğretim faaliyetlerinde ilgili kişi, kurum, kuruluş ve meslektaşları yaptıkları iş birliği konusunda, öğrenci hakkında daha önceki öğretmenden bilgi aldığını, öğretmenler olarak kendi aralarında toplantılar düzenleyip bilgi alışverişinde bulduklarını, ortak öğrenci ile ilgili bilgi alışverişi ve işbirliği yapıldığını, çocuğun kayıtlı olduğu ve devam ettiği okuldaki öğretmeni ile irtibat halinde olduğunu, çocuğun eksikliğine yönelik uygun materyalleri temin etmede iş birliği yapıldığını, farklı alanda uzman öğretmenlerle bilgi alışverişi yaptıklarını, öğrenci için gerekli olanlar hakkında kurum sahipleriyle işbirliğinde bulduklarını belirtmişlerdir. Korucu (2005) tarafından yapılan araştırmada, kurumda çalışacak ve alanda yeterlilik kazanmış personel bulmakta güçlük çekildiği ortaya çıkmıştır. O'Gorman & Drudy (2011) tarafından yapılan araştırmada, özel eğitim öğretmenlerinin sorumluluğunda iş yükünün hem karmaşık hem de ağır olduğu, okuldaki tüm personelin katılımın önemli olduğu belirtilmiştir.

Öğretmenler, öğretme ve öğrenme sürecinde kullanılan yöntem ve teknikler konusunda, öğrencinin durumuna göre en iyi şekilde yarar sağlayacak, model olma, buluş yoluyla, sunuş yoluyla, araştırma ve inceleme yoluyla, tümevarım ve tümdengelim yöntemi, tartışma yöntemi, soru cevap tekniği, problem çözme tekniği, gösterip yaptırma tekniği, yaparak yaşayarak öğretim yöntemini, kademeli yaklaşım yöntemi, aktif öğrenme yöntemini, deneme yanılma, drama, örnek olay, işbirlikli öğrenme, bireyin durumuna uygun sözel ipucu, sözlü anlatım belirtmişlerdir. Kızılkaya (2015) tarafından yapılan araştırmada, öğretmenlerin zihin engelli öğrencilere yönelik sınıf düzenlemelerini ve kullandıkları öğretim yöntemlerini öğrencinin ihtiyacına uygun biçimde yaptıkları belirtilmiştir. Öğretmenler, sınıfta istenmeyen davranış ve durumlarla baş etme konusunda, ilk olarak görmezden geldiklerini, başka yere dikkat çektiğini, öğrencinin hata yaptığını ve olması gerekeni göstererek uyardığını, sönme ilkesini uyguladığını, sorumluluk verdiğini, istenen davranışı pekiştirdiklerini, mahrum bırakma yöntemi uyguladığını, tutarlılık sergileyerek çözdüğünü, aile ile işbirliği kurduğunu, yaptığı olumsuz davranışı ona anlatarak düşünmesini istediğini, davranışında var olan yanlışlıkları bulmasını istediğini, bunları tekrar etmemesi gerektiği üzerine konuştuğunu, gözlerimin içine kararlı bir şekilde bakıp yapmaması gerektiğini söylediğini, iyi davranışları pekiştirdiğini belirtmişlerdir. Karasu, Aykut ve Yılmaz (2014) tarafından yapılan araştırmada, zihin engelliler öğretmenlerinin öncelikle sınıf kontrolü ve davranış değiştirme ve ardından öğretim yöntemleri ile ilgili hizmet içi eğitime ihtiyaçları olduğu belirtilmiştir. Öğretmenler, ölçme ve değerlendirme sonuçlarına göre öğrenme süreçlerini yeniden düzenleme konusunda, sonuç verimsiz çıktıysa çocuğun farklı alanlarına hitap ederek tekrar vermeye çalıştığını, eksik olan kazanım

için farklı duygusal alanına hitap ederek düzenlemeye yer verildiğini, değerlendirme sonucuna göre tekrar planlarını düzenlediklerini, materyal değişimi yapılması gerekiyorsa değişim yapıldığını, çocuğun eksiklerini tespit edip nerde kalmış niye öğrenememişse onun üzerinde yoğunlaştığını, aynı bilgiyi farklı nasıl verebilirim diye düşünüp tasarladığını, yanlış yaptığı veya eksik olduğu konuları tekrar anlattığını belirtmişlerdir. Cora (1997), Feng & Sass (2010), O'Gorman & Drudy (2011), Lewis & Bagree (2013) ve Dubey vd. (2016) tarafından yapılan araştırmalarda, öğretmenlerin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim sırasında kapsayıcı eğitim hakkında bilgi sahibi olmaları gerektiği belirtilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre araştırmacılara ve uygulayıcılara araştırma ile ilgili şu öneriler getirilmiştir.

1. Öğretmenlerin mesleki yeterlik düzeylerini artırmak için mesleki yeterlik eğitimleri ile ilgili kurs ve seminerler düzenlenebilir.
2. Öğretmenlere yönelik açılacak olan özel eğitim yüksek lisans programları, öğretmenlerin mesleki gelişimini sağlayabilir.
3. Üniversitelerin özel eğitim bölümleri ile özel eğitim okulları arasında sürekli iş birliği yapabilecekleri ortak programlar yapılabilir.
4. Gaziantep ilinde gerçekleştirilen bu araştırma diğer illerde de uygulanabilir.
5. Öğretmengörüşleri yanında veli, kurum yöneticileri ve rehber öğretmenlerin görüşlerinin alındığı araştırmalar yapılabilir.
6. Özel eğitim öğretmenlerinin mesleki yeterliklerine ilişkin mesleki bilgileri ve tutumları konularında da araştırmalar yapılabilir.

Kaynakça

Akturan, U., & Esen, A. (2008). Fenomenoloji. İçinde T. Baş ve U. Akturan (Ed.), Nitel araştırma yöntemleri (ss. 83-98). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Buldu, M. (2014). Öğretmen yeterlik düzeyi değerlendirmesi ve mesleki gelişim eğitimleri planlanması üzerine bir öneri. *Millî Eğitim*, Sayı:204, 114-134.

Cora, N. (1997). *Zihin engellilerin eğitimleri alanında çalışan öğretmenlerin yeterlik düzeylerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Diane M., Browder, D.M., Wood, L., Thompson, J. & Ribuffo C. (2014). Evidence-Based Practices for Students With Severe Disabilities. 11.04.2019. http://cedar.education.ufl.edu/wp-content/uploads/2014/09/IC-3_FINAL_03-03-15.pdf

Dubey, R., & Singh, U. & Prasad, D. (2016). Attitude of teachers and peers towards special children. In S. K. Pradhan & J. Mete (Eds.), Higher Education (pp. 145-151). New Delhi: APH Publishing Corporation. ISBN 978-93-85876-97-4.

Eripek, S. (1998). Özel gereksinimli bireyler ve özel eğitim. (Editör: S. Eripek). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları no: 1018

Feng, L. & Sass, T.R. (2010). What makes special education teachers special? teacher training and achievement of students with disabilities. 11.04.2019. https://caldercenter.org/sites/default/files/CALDERWorkPaper_49.pdf

Gürsel, O. (2008). Özel eğitim gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim. (Editör: İ.H. Diken,). Ankara: Pegem Akademi

Gürültü, E., Aslan, M. ve Alıcı.B. (2019). Ortaöğretim Öğretmenlerinin 21. Yüzyıl Becerileri Kullanım Yeterlikleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. <http://www.efdergi.hacettepe.edu.tr/>

Işık, M. (2014). Özel eğitim uygulama merkezi ve iş uygulama merkezinde çalışan zihin engelliler sınıf öğretmenlerinin yaşadığı sorunlar.Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Karasu, N., Aykut, Ç. ve Yılmaz, B. (2014). Zihin Engelliler Öğretmenlerinin Hizmet İçi Eğitim İhtiyaçlarının Belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15(1), 41-53.

Kaya, E. (2013). Özel eğitim kurumlarında görev yapan meslek dersi öğretmenlerinin yeterlilikleri (özel eğitim uygulama merkezi, iş uygulama merkezi, mesleki eğitim merkezi).Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Keskin, Y. (2013). Mesleki yeterliklerin kazanılma sürecinde öğretmen adaylarının görüşlerinin değerlendirilmesi (Din kültürü ve ahlak bilgisi bölümü ile ilköğretim bölümü karşılaştırması). *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*,8(3), 319-339.

Kızılkaya, S. (2015). Zihin engelli çocuklarla çalışan ücretli zihin engelliler sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları sorunlar (İstanbul/Avcılar İlçesi). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Aydın Üniversitesi Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitülerinin Ortak Yürüttüğü Eğitim Yönetimi Ve Denetimi Anabilim Dalı

Koçak, V. (2018). *Özel eğitim iş uygulama merkezi (okulu) kademe III'de görev yapan özel eğitim ve alan dışı mezunu öğretmenlerin mesleki yeterliklerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Anabilim Dalı Özel Eğitim Bilim Dalı.

Koçyiğit, S. (2018). *Özel eğitim alan bilgisi*. 14.04.2019. https://www.ataaof.com/upload/files/2018/09/WrkGEjXPrDkOnQJl4PRO_29_bdf3675b520337f8e68b1675c29f64d9_file.pdf

Korucu, N. (2005). *Türkiye'de özel eğitim ve rehabilitasyon hizmet veren kurumların karşılaştığı güçlüklerin analizi: kurum sahipleri, müdür, öğretmen ve aileler açısından*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kurtulan, I. (2007). *Özel eğitim öğretmenlerinin mesleki etik değerler açısından kendilerini değerlendirmeleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Kuyini, A. B., Yeboah, K. A., Das, A. K., Alhassan, A. M., & Mangope, B. (2016). Ghanaian teachers: Competencies perceived- as important for inclusive education. *International Journal of Inclusive Education*, Vol:20, 1009-1023.

Lewis, I. & Bagree, S. (2013). Teachers for All: Inclusive Teaching for Children with Disabilities. 20.04.2019. https://www.eenet.org.uk/resources/docs/IDDC_Paper_Teachers_for_all.pdf

Majoko, T. (2019). Teacher Key Competencies for Inclusive Education: Tapping Pragmatic Realities of Zimbabwean Special Needs Education Teachers. *SAGE Open*. January-March 2019: 1-14

MEB (2017). *Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri*. 15 Mart 2019 <https://oygm.meb.gov.tr/www/ogretmenlik-meslegi-genel-yeterlikleri/icerik/39>

O'Gorman, E. & Drudy, S.(2011). *Professional development for teachers working in the area of special education/inclusion in mainstream schools: The views of teachers and other stakeholders*. School of Education, University College Dublin.

Öğülmüş, K. (2014). *Alan mezunu ve alan dışı lisans programlarından mezun özel eğitim öğretmenlerinin mesleki yeterliklerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Seferoğlu, S. S. (2004). Öğretmen yeterlikleri ve mesleki gelişim. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 58, 40-45.

Wanjiku, W.W.R. (2014). *Teaching strategies used by teachers to enhance learning to learners with multiple disabilities in four selected counties in Kenya*. A Research Thesis Submitted For The Award Of The Degree Of Doctor Of Philosophy (Special Education) in The School Of Education Of Kenyatta University.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (5. basım). Ankara: Seçkin Yayınları.

Yildirim, A., & Simsek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seckin Yayinlari.